

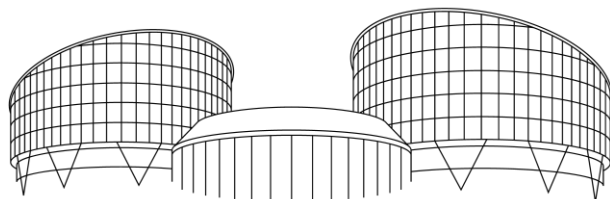

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava 2013. Ovaj prevod je nastao uz podršku Fiducijarnog fonda za ljudska prava Saveta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Tekst prevoda ne obavezuje Sud. Za sve dodatne informacije pročitajte ceo tekst obaveštenja o autorskom pravu na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe Cour européenne des droits de l'homme, 2013. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

BIVŠE PETO ODELJENJE

PREDMET MIŠO PROTIV FRANCUSKE

(Predstavka br. 12323/11)

PRESUDA

STRAZBUR

6. decembra 2012.

PRESUDA JE IZVRŠNA

06/03/2013

Ova presuda je postala izvršna u skladu sa članom 44 § 2 Konvencije. Moguće su redaktorske izmene.

U predmetu Michaud protiv Francuske,

Evropski sud za ljudska prava (bivše peto odeljenje), u veću sastavljenom od :

Din Spilman (Dean Spielmann), *predsednika,*

Mark Filiger (Mark Villiger),

Boštjan M. Zupančič,

En Pauer-Forde (Ann Power-Forde),

Angelika Nusberger (Angelika Nußberger),

Helen Keler (Helen Keller),

Andre Potocki (André Potocki), *sudija,*

i Klaudija Vesterdik (Claudia Westerdiek), *sekretarice odeljenja,*

Posle većanja na zatvorenoj sednici od 2. oktobra 2012. (u drugačijem sastavu ; donji stav 7) i od 20. novembra 2012,

Izriče sledeću presudu usvojenu tog potonjeg datuma:

POSTUPAK

1. Predmet je formiran na osnovu predstavke (br. 12323/11) protiv Francuske Republike a čiji se jedan državljanin, g. Patrik Mišo (Patrick Michaud „podnosilac predstavke»), obratio Sudu 19. januara 2011. u skladu sa članom 34 Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (« Konvencija»).

2. Podnosioca predstavke zastupa g. Bertran Favro (Bertrand Favreau), advokat u Bordou. Francusku vladu («Vlada») zastupa njen agent, gđa Edviž Beljar (Edwige Belliard), načelnica Pravnih poslova u Ministarstvu inostranih poslova.

3. 8. decembra 2011, predstavka je dostavljena Vladi.

4. I podnosilac predstavke i Vlada su priložili po podnesak o prihvatljivosti i o meritumu predstavke.

5. Savet evropskih advokatskih komora («CCBE»), Francusko društvo advokatske komore u Briselu i Institut za ljudska prava evropskih advokata («IDHAE») dobili su odobrenje da pisanim podnescima učestvuju u postupku (član 36 § 2 Konvencije i pravilo 44 § 3 Pravilnika Suda).

6. Jedno ročište je održano u prisustvu javnosti u Palati Ljudskih prava u Strazburu, 2. oktobra 2012. (član 59 § 3 Pravilnika).

Pred Sudom su se pojavili :

– *od strane Vlade*

Gđa A.F. TISJE (TISSIER), pomoćnica direktorke za ljudska prava
u direkciji za Pravne poslove

Ministarstva inostranih poslova,

kao *ko-agent,*

Gđa K. MANAK (MANACH), redaktorka u pod-direkciji
za ljudska prava Direkcije za pravne poslove

Ministarstva inostranih poslova,

savetnica;

G. P. RUBLO (ROUBLOT), načelnik ureda

- za pravne i evropske sporove
Ministarstva inostranih poslova, *savetnik* ;
- G. L. ŽARJEL (JARIEL), načelnik ureda za regulativu profesija
Direkcija za građanske stvari
Ministarstva pravde, *savetnik* ;
- Gđa F. LIFŠIC (LIFCHITZ), redaktorka u Uredu za regulativu profesija u
Direkciji za Građanske stvari
Ministarstva pravde, *Savetnica* ;
- G. R. IGEN-LETJE (UGUEN-LAITHIER), redaktor u Uredu za borbu
protiv organizovanog kriminal, terorizma i pranja novca
Direkcija za krivične stvari i pomilovanja
Ministarstva pravde, *savetnik*;
- G. X. DOMINO, rukovodilac centra za pravna istraživanja
i dokumentaciju pri
Državnom savetu, *savetnik* ;
- Gđa S. LEROKE (LEROQUAIS), zadužena za istraživanja pri
Državnom savetu, *savetnik*;
- Gđa A. KUIZINJE (CUISINIEZ), konsultantkinja
pri Uredu za evropsko i međunarodno pravo
Ministarstva privrede i finansija, *savetnica* ;
- *od strane podnosioca predstavke*
- G. B. FAVRO (FAVREAU), advokat iz advokatske komore u Bordou,
G M. ŠOVE (CHAUVET), advokat *savetnici*.

Pred sudom se pojavio i podnosilac predstavke. Sud je saslušao Gđu Tisje i G. Favroa i to kako njihove izjave tako i odgovore na pitanja Suda. Takođe je saslušan i podnosilac predstavke.

7. Veće je bilo sastavljeno od GG.Dina Spilmana (Dean Spielmann), predsednika veća, Marka Filigera (Mark Villiger), Karela Jungvirta (Karela Jungwiert) i Boštjana Zupančiča, Gđe En Pauer-Forde (Ann Power-Forde) i Angelike Nusberger (Angelika Nußberger) i G. Andrea Potockija (André Potocki, sudija, kao i Gđe Klaudije Vesterdik (Claudia Westerdiek), sekretarice veća. Potom je Gđa Helen Keler (Keller), zamenica, zamenila G. Jungvirta čiji je mandat bio istekao 31. oktobra 2012.

ČINJENIČNO STANJE

I. OKOLNOSTI SLUČAJA

8. Podnosilac predstavke je rođen 1947. u Parizu gde je i nastanjen. Advokat je u advokatskoj komori Pariza i član saveta advokatskog Reda.

9. On iznosi da je Evropska Unija usvojila uzastopno tri direktive s ciljem sprečavanja korišćenja finansijskog sistema za pranje kapitala. Prva (91/308/CEE ; 10. jun 1991.) se odnosi na finansijska tela i institucije. Ona

je izmenjena direktivom od 4. decembra 2001. (2001/97/CE) kojom se zapravo proširuje njeno polje primene na različite predstavnike profesija izvan finansijskog sektora, među kojima i na «predstavnike nezavisnih pravnih profesija». Trećom se (2005/60/CE ; 26. oktobra 2005.) ukida izmenjena direktiva od 10. juna 1991, preuzima njen sadržaj i dopunjuje je. Zakoni o preuzimanju – zakon n° 2004-130 od 11. februara 2004, kad je reč o dopunjenoj direktivi od 10. juna – i podzakonski tekstovi o primeni – dekret n° 2006-736 od 26. juna 2006, kad je reč o zakonu od 11. februara 2004 – uneti su u monetarni i finansijski zakonik (više pojedinosti o njemu pod donjim naslovima III i IV u vezi s relevantnim komunitarnim i unutrašnjim pravom).

10. Iz tih tekstova proističe upravo za advokate «obaveza prijavljivanja sumnje», koju je struka, koja u tome vidi posebno pretnju za profesionalnu tajnu i za poverljivost komunikacije između advokata i njegovog klijenta, uporno kritikovala preko nacionalnog saveta advokatskih komora.

11. Međutim, 12. jula 2007, nacionalni savet advokatskih komora doneo je «odluku o usvajanju pravilnika o internim procedurama za sprovođenje obaveza borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma i o internoj kontroli kojom treba da se obezbedi poštovanje tih procedura» (objavljenu u Službenom listu od 9. avgusta 2007). Nacionalni savet advokatskih komora je tako postupio primenom člana 21-1 zakona od 31. decembra 1971 o reformi nekih pravosudnih i pravnih profesija, kojim je Savetu dato ovlašćenje, u duhu poštovanja važećih zakona i propisa, da preko opštih odredbi objedini pravila i običaje advokatske profesije.

12. U odluci je istaknuto (član 1) da se «svi advokati, kao fizička lica, upisani u neku od francuskih advokatskih komora» moraju pridržavati tog strukovnog pravilnika, kada, u okviru svoje profesionalne delatnosti, realizuju u ime i za račun klijenta neku finansijsku transakciju ili transakciju u oblasti nekretnina, ili kada pružajući pomoć klijentu učestvuju u pripremanju ili u realizaciji nekih tipova transakcija (u vezi sa : 1° kupoprodajom nekretnina ili osnovnih sredstava ; 2° upravljanjem novčanim sredstvima, vrednosnim papirima ili drugom klijentovom aktivom ; 3° otvaranjem bankovnih računa, štednih računa ili računa za deponovanje hartija od vrednosti; 4° organizovanjem neophodnog učešća u osnivanju preduzeća; 5° osnivanjem, poslovanjem ili upravljanjem preduzećima; 6° osnivanjem, poslovanjem ili upravljanjem fiducijama po inostranom pravu ili bilo mojom sličnom strukturom) ; pravilnik ih ne obavezuje kad obavljaju neku «konsultativnu pravnu aktivnost ili kad je njihova aktivnost vezana za neki sudski proces» kad je reč o nekoj od navedenih šest aktivnosti (član 2).

13. Pravilnikom je posebno utvrđeno da advokati moraju u tom kontekstu da «pokažu stalnu budnost» i da «obezbede interne procedure» koje obezbeđuju poštovanje zakonskih i podzakonskih propisa koji se odnose posebno na prijavljivanje sumnje (član 3), ističući posebno postupak kad se učini da bi neka operacija mogla da bude predmet prijave (član 7). Konkretnije, dužni su da usvoje pisana pravila o obavezama koje se u tim slučajevima moraju izvršavati (član 5). Osim toga moraju da se uvere da se

pravilnik pravilno primenjuje u okviru njihovih struktura i da advokati i njihovo osoblje dobijaju neophodne informacije i obuku prilagođenu poslovima koje obavljaju (član 9), kao i da obezbede sistem unutrašnje kontrole (član 10). Istovremeno, u pravilniku je istaknuto da «advokati moraju obezbediti u svim okolnostima poštovanje profesionalne tajne» (član 4).

14. Za nepridržavanje ovog pravilnika predviđene su disciplinske sankcije koje mogu ići čak do brisanja sa spiska advokata (članovi 183 i 184 dekreta n° 91-1197 od 27. novembra 1991. o organizovanju advokatske profesije).

15. 10. Oktobra 2007, smatrajući da ta odluka ugrožava obavljanje advokatske profesije i dovodi u pitanje njena suštinska pravila, podnosilac predstavke se obratio Državnom savetu zahtevom za poništenje te odluke. Tvrdio je da se ni jednom zakonskom ni podzakonskom odredbom ne daje Nacionalnom savetu advokatskih komora normativna kompetencija u oblastima kakva ke borba protiv pranja novca. Osim toga, ističući posebno da se kritikovanom odredbom primoravaju advokati da obezbede interne procedure za poštovanje propisa o prijavljivanju sumnji, pod pretnjom disciplinskih sankcija, i da sam pojam sumnje nije definisan, izneo je zamerku o nepoznavanju zahteva za preciznošću inherentnu članu 7 Konvencije. Osim toga, pozivajući se na presudu *André et autres c. France* od 24. jula 2008 (n° 18603/03), tvrdio je da je tako usvojeni pravilnik od strane Nacionalnog saveta advokatskih komora nespojiv sa članom 8 Konvencije, s obzirom da «obaveza prijavljivanja sumnje» dovodi u pitanje profesionalnu tajnu i poverljivost komunikacije između advokata i klijenta. Najzad, primenom člana 267 Ugovora o Evropskoj Uniji na Državni savet, zahtevao je od Državnog saveta da se obrati Sudu pravde Evropske Unije s prioritarnim pitanjem o usaglašenosti «prijavljivanja sumnje o krivičnom delu» sa članom 6 Ugovora o Evropskoj Uniji i sa članom 8 Konvencije.

16. Rešenjem od 23. jula 2010, Državni savet je odbacio suštinske zahteve te predstavke.

17. Kad je reč o sredstvu iz člana 7 Konvencije, u rešenju je istaknuto da pojmu «prijavljivanje sumnje» o kome je reč u spornoj odluci ne nedostae preciznost s obzirom da upućuje na član L. 562-2 monetarnog i finansijskog zakonika (koji je, izmenjen, postao član L. 561-15). Kad je pak reč o sredstvu iz člana 8, ono je rešenjem odbačeno uz sledeće obrazloženje:

«(...) ako su, kako tvrdi podnosilac predstavke, odredbe [izmenjene direktive 91/308/CEE] nespojive s odredbama člana 8 Konvencije (...) kojima se posebno štiti osnovno pravo na profesionalnu tajnu, taj član dozvoljava određeno mešanje državne vlasti u vršenje tog prava, posebno kad je jedna takva mera nužna zbog javne bezbednosti, odbrane poretka i prevencije krivičnih dela; (...) s obzirom, s jedne strane, na opšti interes koji se povezuje s borbom protiv pranja novca i, s druge strane, na garanciju koju predstavlja isključenje iz njenog polja primene informacija dobijenih samoinicijativno ili na zahtev od advokata prilikom njihovih pravosudnih aktivnosti, kao i onih koje su samoinicijativno ili na zahtev dobijene u okviru pravnog savetovanja, uz jedine rezerve, kad je reč o ovim potonjim informacijama, slučajeva kad pravni savetnik učestvuje u aktivnostima pranja novca, gde je pravno savetovanje obezbeđeno u cilju pranja novca i gde advokat zna da njegov klijent želi da dobije pravne savete u cilju pranja novca, pridržavanje obaveze advokata da prijave sumnju,

koja proističe iz sporne direktive, ne ugrožava u značajnoj meri profesionalnu tajnu; (...) tako, i bez potrebe da se Sudu pravde Evropske Unije postavlja prioritarno pitanje, sredstvo iz navodnog nepoznavanja tih odredbi mora biti odbačeno».

II. PREPORUKE RADNE GRUPE ZA FINANSIJSKU AKCIJU O PRANJU NOVCA (« FATF») I KONVENCIJA SAVETA EVROPE O PRANJU, TRAŽENJU, ZAPLENI I ODUZIMANJU PRIHODA STEČENIH KRIMINALOM I O FINANSIRANJU TERORIZMA

18. Preporukama koje je usvojila FATF predviđena je obaveza budnosti finansijskih institucija kao i njihova obaveza prijavljivanja sumnjivih operacija.

Preporukom n° 12 proširen je obuhvat profesija na koje se odnosi obaveza budnosti, uključujući upravo «advokate, beležnike, ostale nezavisne pravničke i knjigovođe» kada pripremaju ili izvršavaju transakcije za svoje klijente u okviru sledećih aktivnosti: kupovina i prodaja nekretnina; upravljanje kapitalom, hartijama od vrednosti i ostalom aktivom klijenta ; upravljanje bankovnim računima, štednim i onim za deponovanje hartija od vrednosti ; organizovanje učešća u osnivanju, eksploataciji ili poslovanju pravnih lica ili pravnih konstrukcija, i kupovina i prodaja privrednih entiteta. Preporukom n° 16 predviđeno je proširenje obaveza prijavljivanja na te iste profesije kad one vrše navedene aktivnosti, uz ipak jedan izuzetak kad su informacije dobijene u okolnostima vezanim za profesionalnu tajnu odnosno za neku zakonsku profesionalnu privilegiju.

19. Konvencijom Saveta Evrope od 16. maja 2005. o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma (koja je stupila na snahu 1. maja 2008, tu konvenciju Francuska nije ratifikovala) predviđeno je, u smislu mera prevencije pranja novca, sledeće (član 13 §§ 1 i 2) :

« 1. Svaka strana ugovornica treba da usvoji potrebne zakonske i druge mere koje treba da joj omoguće da uspostavi sveobuhvatni unutrašnji regulatorni i nadzorni režim, odnosno režim monitoringa, kako bi sprečila pranje novca i obratiće dužnu pažnju na primenjive međunarodne standarde uključujući tu, pre svega, preporuke koje je usvojila Radna grupa za finansijsku akciju u pogledu pranja novca (FATF).

2. U tom smislu, svaka strana ugovornica treba, pre svega, da donese potrebne zakonske i druge mere koje mogu da budu neophodne da bi:

a) zahtevala od pravnih i fizičkih lica koja se bave aktivnostima za koja postoji posebna verovatnoća da će biti iskorišćene u svrhe pranja novca, i u meri u kojoj je reč o tim aktivnostima, da

i) identifikuju i verifikuju identitet svojih klijenata i, gde je to primenjivo, vlasnika koji su krajnji korisnici, kao i da s dužnom

pažnjom ispituju poslovne odnose, uzimajući u obzir pristup koji se temelji na riziku;

ii) prijave sumnje u pogledu pranja novca radi preduzimanja zaštite;

iii) preduzmu mere podrške, kao što je čuvanje i arhiviranje podataka o identifikaciji klijenta i njegovim transakcijama, obuka osoblja i uspostavljanje interne politike i postupaka i, ako je to primereno, prilagode to svojoj veličini i prirodi poslovanja;

b) zabrane, gde je to primereno, licima pomenutim u tački a) da obelodane činjenicu da je dostavljena informacija o sumnjivoj transakciji ili neka informacija s tim u vezi ili informaciju o tome da je istraga povodom pranja novca u toku ili da može biti u toku;

c) obezbede da lica iz tačke a) budu podvrgnuta delotvornim sistemima monitoringa, i gde je to primenjivo, nadzora, kako bi se osiguralo njihovo poštovanje zahteva za borbu protiv pranja novca, tamo gde je to moguće obaviti na osnovu procene rizika»

U obrazloženju se ističe da je namera autora konvencije bila da se ona primenjuje upravo na «nefinansijske profesije» navedene u preporuci 12 du FATF. Pri tom, izraz «radi preduzimanja zaštite» u stavu 2.a.ii znači pre svega da su upravo u odnosu na nezavisne pravničke profesije relevantne restrikcije u vezi sa «profesionalnom tajnom ili postojanjem neke zakonske profesionalne privilegije» sadržane u preporuci n° 16 FATF i u tekstu o njenom tumačenju.

III. RELEVANTNO PRAVO EVROPSKE UNIJE

A. Direktive 91/308/CEE, 2001/97/CE i 2005/60/CEE

1. Direktive 91/308/CEE i 2001/97/CE

20. 10. juna 1991, Savet Evropskih zajednica usvojio je direktivu 91/308/CEE «o prevenciji korišćenja finansijskog sistema u cilju pranja novca». Njen cilj je da primora kreditne i finansijske institucije da identifikuju klijente i transakcije iznad 15.000 Eura, da «s posebnom pažnjom» razmotri svaku sumnjivu transakciju, odnosno onu koja bi mogla biti u vezi s pranjem novca i da nadležnim organima skrene pažnju na svaku činjenicu koja bi mogla biti indicija nekog čina pranja novca. Ona je izmenjena direktivom 2001/97/CE od 4. decembra 2001, kojom je proširena definicija pranja novca kao i obaveza identifikovanja klijenata i prijavljivanja sumnjivih transakcija na čitav niz profesionalaca koji su izvan finansijskog sektora, a posebno na «pripadnike nezavisnih pravničkih profesija».

2. Direktiva 2005/60/CE

21. Izmenjena direktiva 91/308/CEE ukinuta je direktivom 2005/60/CE pd 26. oktobra 2005. «o prevenciji korišćenja finansijskog sistema u cilju pranja novca i finansiranja terorizma» kojom je preuzet i dopunjen njen sadržaj. U tački 19 specificirano je da se «pripadnici nezavisnih pravničkih profesija», «kako su definisani u državama-članicama» moraju pridržavati tih odredaba «kad učestvuju u transakcijama finansijske prirode ili za račun društava, uključujući i slučajeve kad deluju u svojstvo poreskog savetnika jer je upravo u toj oblasti najveći rizik od zloupotrebe njihovih usluga u cilju pranja prihoda od krivičnih dela ili u cilju finansiranja terorizma». Članom 2 § 1.3)b) precizira se da se direktiva primenjuje na njih kada oni učestvuju, «u okviru obavljanja svoje profesionalne delatnosti» «u ime svog klijenta i za njegov račun, u bilo kakvoj finansijskoj transakciji ili transakciji nekretnina odnosno kada pomažu klijentu u pripremanju ili u realizaciji transakcija u vezi sa: i) kupovinom i prodajom nekretnina ili privrednih preduzeća; IB) upravljanjem fondovima, hartijama od vrednosti ili nekom drugom klijentovom aktivom; ići) otvaranjem ili upravljanjem bankovnim računima, štednim računima ili portfolijima; iv) organizovanjem učešća neophodnog za osnivanje, poslovanje ili upravljanje društava; v) osnivanjem, poslovanjem ili upravljanjem fiducija (trustova), društava ili sličnih struktura».

22. Direktivom su predviđene posebno u nekim slučajevima obaveze budnosti prema klijentima, uključujući i preduzimanje mera koje podrazumevaju i identifikovanje i proveru identiteta klijenta i efektivnog krajnjeg korisnika i dobijanje informacija o predmetu i predviđenoj prirodi poslovnog odnosa (član 8 § 1 a), b) i c)). Države članice su u načelu dužne da lica koja se profesionalno bave tim poslovima a koja nisu u stanju da se pridržavaju tih obaveza primoraju «da ne obavljaju nikakve transakcije preko bankovnih računa, da ne uspostavljaju nikakve poslovne odnose ili da ne obavljaju nikakve transakcije, odnosno da obustave poslovni odnos i da predaju prijavu o predmetnom klijentu [odeljenju finansijskih informacija], u skladu sa članom 22 ». Oni to, međutim, nisu dužni da čine u situacijama kad «pripadnici samostalnih pravničkih profesija» (upravo) «procenjuju pravnu situaciju klijenta ili obavljaju zadatak branioca ili zastupnika tog klijenta u nekom sudskom postupku, uključujući i u okviru davanja saveta o načinu pokretanja ili izbegavanja nekog postupka» (član 9 § 5).

23. Njom se takođe utvrđuju obaveze prijavljivanja tako što će «države članice zahtevati» od predmetnih lica da «u punoj meri sarađuju» «tako što će blagovremeno informisati [odeljenju finansijskih informacija], samoinicijativno, kad saznaju, posumnjaju ili imaju dobre razloge da posumnjaju da je u toku ili da se dogodila neka operacija ili pokušaj pranja novca ili finansiranja terorizma» i «tako što će blagovremeno dostaviti odeljenju finansijskih informacija, na zahtev tog odeljenja, sve neophodne informacije, u skladu s procedurama koje predviđa primenljivo zakonodavstvo» (član 22 § 1).

24. Direktivom se, međutim, precizira da, u vezi sa «pripadnicima nezavisnih pravničkih profesija», države članice mogu odrediti

«odgovarajuće samoregulaciono telo predmetne profesije» kao organ koji treba informisati u prvom redu umesto odeljenja za finansijske informacije, a koji informaciju prenosi brzo i neizmenjenu tom odeljenju (član 23 § 1).

25. Njom se takođe precizira de države članice misu dužne da obaveze predviđene članom 22 nameću (posebno) «pripadnicima nezavisnih pravničkih profesija» «kad je reč o informacijama dobijenih od nekog od njihovih klijenata prilikom procene pravne situacije tog klijenta ili prilikom obavljanja zadatka branioca ili zastupnika tog klijenta u nekom sudskom postupku ili u vezi s takvim postupkom, uključujući i aktivnost u okviru savetovanja klijenta o pokretanju ili izbegavanju nekog postupka, bilo da su te informacije dobijene spontano ili da su bile tražene pre, tokom ili nakon tog postupka» (član 23 § 2).

26. Prema tački 48, «ni jedna odredba ove direktive ne bi smela da bude predmet tumačenja ili sprovođenja koje ne bi bilo u skladu s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima».

B. Presuda *Red frankofonih i germanofonih i ostalih advokatskih komora protiv Saveta ministara, Suda pravde Evropskih zajednica (Veliko veće ; 26. jun 2007 ; C-305/05)*

27. 2005. godine, u okviru predstavke koju je podnelo više Redova advokatskih komora Belgije u cilju ništenja zakonskih odredaba kojima se preuzima direktiva 2001/97/CE, belgijski Ustavni sud se obratio Sudu pravde Evropske Unije sledećim prioritetnim pitanjem :

« Da li se članom prvim, [tačka 2], direktive 2001/97 [...] krši pravo na pravično suđenje garantovano članom 6 [Konvencije] (...) u tome što novi član 2 bis, [tačka 5], koji je unet u direktivu 91/308/CEE, nameće uključivanje pripadnika nezavisnih pravničkih profesija, ne isključujući advokatsku profesiju, u polje primene te iste direktive koja, u suštini, ima za cilj da se licima i organizacijama na koje se ova odnosi nametne obaveza da informišu nadležne organe za borbu protiv pranja novca o svim činjenicama koje bi mogle da predstavljaju indiciju nekog takvog pranja novca (član 6 direktive 91/308/CEE, zamenjen članom 1, [tačka 5], direktive 2001/97/CE) ? ».

Redovi tužitelji tvrdili su posebno da se širenjem na advokate obaveze da nadležne organe obaveste kad konstatuju činjenice za koje znaju ili za koje sumnjaju da su povezane s pranjem novca, sporno zakonodavstvo ugrožava načelima profesionalne tajne i nezavisnosti advokata, što je sastavni deo osnovnog prava svakog subjekta na pravično suđenje i na poštovanje prava odbrane.

28. U rešenju od 26. juna 2007, Sud pravde odgovara negativno na postavljeno pitanje.

29. On podseća najpre da su osnovna prava sastavni deo opštih načela prava čije poštovanje taj sud obezbeđuje i da se u tom smislu taj sud rukovodi ustavnim tradicijama koje su zajedničke svim državama članicama, kao i smernicama iz međunarodnih instrumenata koji se odnose na zaštitu ljudskih prava s kojima su države članice sarađivale ili kojima su pristupile, među kojima Evropska konvencija o ljudskim pravima ima «poseban značaj». On na osnovu toga zaključuje da pravo na pravično

suđenje kakvo proističe posebno iz člana 6 Konvencije predstavlja jedno od osnovnih prava koje Evropska Unija poštuje kao opšte načelo u skladu sa članom 6 § 2 Ugovora o Evropskoj Uniji.

Zatim ističe da se u smislu direktive obaveze informisanja i saradnje primenjuju na advokate samo ukoliko oni pomažu klijentu u pripremanju ili u realizaciji nekih navedenih transakcija pre svega finansijskog karaktera, ili kada deluju u ime i za račun klijenta u svim finansijskim transakcijama i transakcijama nekretnina. U tom smislu ističe da sete aktivnosti uopšte, s obzirom na njihovu prirodu, pojavljuju u kontekstu koji nije u vezi s nekim sudskim postupkom i da su stoga izvan polja primene prava na pravično suđenje.

Osim toga ističe da činjenicom da je pomoć advokata koji je intervenisao u okviru neke transakcije tražena radi obavljanja zadatka odbrane ili zastupanja pred sudom ili radi dobijanja saveta o načinu pokretanja ili izbegavanja nekog sudskog postupka, direktiva tog advokata tih obaveza. S druge strane, zahtevi vezani za pravo na pravično suđenje nisu u suprotnosti s mogućnošću da advokati, kad deluju izvan precizno navedenog okvira u prethodnom stavu, budu u obavezi da informišu i da sarađuju, s obzirom da su te obaveze «opravdane nužnošću efikasne borbe protiv pranja novca koja vrši očigledan uticaj na porast organizovanog kriminala koji sam za sebe predstavlja posebnu opasnost za države članice».

IV. RELEVANTNO DOMAĆE PRAVO

A. Monetarni i finansijski zakonik

30. Navedene direktive preuzete su u francuskom pravu, a relevantne norme bile su predmet kodifikacije (više puta izmenjene) u monetarnom i finansijskom zakoniku.

31. Kad je reč o zakonskim odredbama, obaveze budnosti u odnosu na klijente kodifikovane su u članovima L. 561-5 do L. 561-14-2, a obaveze prijavljivanja u članovima L. 561-15 do L. 561-22 (prema sadašnjoj kodifikaciji).

32. Te odredbe se primenjuju na organizacije i profesionalce navedene u članu L. 561-2 zakonika, među njima i advokati pri Državnom savetu i Kasacionom sudu, advokati i zastupnici¹ pri apelacionim sudovima kada, «u okviru vršenja svoje profesionalne aktivnosti»: «1° [oni] učestvuju u ime i za račun klijenta u bilo kakvoj finansijskoj transakciji ili u transakciji nekretnina ili u svojstvu fiducijara; 2° [oni] pomažu klijentu u pripremanju i u realizaciji transakcija u vezi sa: a) kupovinom i prodajom nekretnina ili osnovnih sredstava; b) upravljanjem novčanim sredstvima, hartijama od vrednosti ili drugom klijentovom aktivom; c) otvaranjem bankovnih računa, štednih računa ili računa za deponovanje hartija od vrednosti ili polisa osiguranja; d) organizovanjem neophodnog učešća u osnivanju preduzeća;

---

¹ profesija zastupnika (avoué) nestala je 1- januara 2012 (zakon od 25. januara 2011. o reformi zastupanja pred apelacionim sudovima).

e) osnivanjem, poslovanjem ili upravljanjem preduzećima; f) osnivanjem, poslovanjem ili upravljanjem fiducijama, a koje su regulisane članovima 2011 do 2031 građanskog zakonika ili odredbama inostranog prava, ili bilo kojom drugom sličnom strukturom; g) s osnivanjem dotacionih fondova (član L. 561-3 I). One se, međutim, ne odnose na njih «kad je njihova aktivnost vezana za neki sudski postupak, kad su informacije kojima raspolažu dobili spontano ili na zahtev pre, u toku ili nakon tog postupka, odnosno u okviru savetovanja klijenta u pogledu načina pokretanja ili izbegavanja takvog postupka, kao ni kad daju pravne savete, osim ako su ti saveti davani u cilju pranja novca ili finansiranja terorizma» (član L. 561-3 II).

33. Članom R. 563-3 bilo je predviđeno da će interne procedure sprovođenja zakonskih obaveza biti definisane bilo ministarskom uredbom, bilo profesionalnim pravilnicima koje overava ministar.

1. Obaveze budnosti

34. U pogledu obaveza budnosti, predmetna lica su dužna, pre nego što stupe u poslovni odnos, da identifikuju klijenta i, ako je potrebno, korisnika poslovnog odnosa, i da provere elemente identifikacije (član L. 561-5 I.). Izuzetno, odstupanjem od slab, može se pristupiti samo, tokom uspostavljanja poslovnog odnosa, proveriti identiteta klijenta i, ako je potrebno, efektivnog korisnika (član L. 561-5 II.). Uz to ide i obaveza da se, pre ulaska u poslovni odnos s klijentom, prikupe informacije u vezi s predmetom tog odnosa kao i sve druge relevantne elemente informacije o tom klijentu. Za sve vreme trajanja tog odnosa, lica na koje se obaveza odnosu dužna su da prema poslovnom odnosu, a u granicama svojih prava i obaveza, zadrže «stalnu budnost», i da pažljivo prate operacije koje se obavljaju, vodeći računa da one budu koherentna sa ažurnim saznanjima koja ta lica imaju o klijentu» (član L. 561-6).

35. Kad lice nije u mogućnosti da identifikuje klijenta ili da dobije informacije o predmetu i prirodi poslovnog odnosa, dužno je da ne obavlja nikakve operacije, nezavisno od njihovih modaliteta, i da ne uspostavlja niti da nastavlja nikakav poslovni odnos. Ako lice nije bilo u mogućnosti da identifikuje klijenta ili da dobije informacije o predmetu i prirodi poslovnog odnosa a taj odnos ipak bude uspostavljen primenom stava II člana L. 561-5, taj odnos mora okončati (član L. 561-8).

2. Obaveze prijavljivanja

36. Lica koja podležu toj obavezi dužna su da prijave odeljenju za finansijske informacije iznose proknjižene i njihovim knjigama ili operacije koje se odnose na iznose za koje ona znaju, sumnjaju ili imaju dobre razloge da sumnjaju da ti iznosi potiču od krivičnog dela za koje je zaprećena kazna lišavanja slobode viša od jedne godine ili da su namenjeni finansiranju terorizma (član L. 561-15 I).

Ona su takođe dužna da prijavljuju iznose za koje znaju, sumnjaju ili imaju dobre razloge da sumnjaju da potiču od utaje poreza kad je prisutan

bar jedan od kriterijuma definisanih u članu D. 561-32-1 II (član L. 561-15 II) :

« 1° Korišćenje fiktivnih preduzeća, čija delatnost nije usaglašena s predmetom preduzeća ili koja imaju sedište u nekoj državi ili na nekoj teritoriji koja sa Francuskom nije sklopila sporazum u fiskalnoj oblasti koji omogućava pristup bankarskim informacijama na osnovu liste koju objavljuje poreski upravni organ, ili na privatnoj adresi nekog od korisnika sumnjive operacije ili pak kod nekog lica koje obezbeđuje domicil u smislu člana L. 123-11 zakonika o privrednim subjektima;

2° Realizacija finansijskih operacija od strane društava u kojima često dolazi do statutarnih promena koje se ne mogu opravdati ekonomskim položajem preduzeća;

3° Korišćenje posredništva fizičkih lica koja samo prividno deluju za račun društava ili pojedinaca uključenih u finansijske operacije;

4° Realizacija nekonzistentnih finansijskih operacija s obzirom na uobičajenu aktivnost preduzeća, odnosno sumnjivih operacija u sektorima osetljivim na utaje PDV tipa karusel, kao što su sektori informatike, telefonije, elektronskih uređaja, bele tehnike, HI-Fi i video uređaja;

5° Značajno i neobjašnjivo povećanje, u kratkom periodu, iznosa uplaćenih na novoootvorene ili do tada slabo aktivne račune, vezano eventualno za značajno povećanje broja i obima operacija ili za deaktivirana ili slabo aktivna društva u kojima je nedavno moglo doći do statutarnih promena;

6° Uočavanje anomalija u fakturama ili narudžbenicama koje se pojavljuju kao osnov za finansijske operacije, kao što su odsustvo matičnog broja društva, broja SIREN (Sistem identifikacije u popisu društava), broja PDV, broja, adrese ili datuma fakture;

7° Neobjašnjivo korišćenje računa koji se koriste kao prolazni računi ili preko kojih se obavljaju brojne operacije kako na potražnoj tako i na dugovnoj strani, dok su salda tih računa često blizu nule;

8° Česta podizanja gotovine s nekog poslovnog računa ili polaganje gotovine na takve račune koje se ne može opravdati nivoom niti prirodom privredne delatnosti;

9° Teškoće identifikovanja efektivnog korisnika i veza između porekla i namene sredstava zbog korišćenja posredničkih računa ili računa profesionalaca izvan finansijskih delatnosti kao prolaznih računa, ili pribegavanje strukturama složenih društava i pravnim i finansijskim konstrukcijama koje mehanizme poslovanja i administriranja čine netransparentnim;

10° Međunarodne finansijske operacije bez vidljivih pravnih ili ekonomskih uzroka koje su često ograničene na jednostavan prenos sredstava iz inostranstva ili ka inostranstvu kad se realizuju s državama ili teritorijama navedenim pod 1° ;

11° Odbijanje klijenta da pruži na uvid dokumentaciju o poreklu primljenih sredstava ili o razlogu uplata, ili nemogućnost pružanja na uvid takve dokumentacije;

12° Transfer sredstava u inostranstvo a zatim repatrijacija tih sredstava u obliku pozajmica;

13° Organizovanje nesolventnosti brzom prodajom aktive povezanim fizičkim ili pravnim licima ili pod uslovima koji ukazuju na očigledan i neopravdan nesklad uslova prodaje;

14° Redovno korišćenje računa u posedu inostranih društava od strane fizičkih lica s prebivalištem i delatnošću u Francuskoj;

15° Deponovanje od strane pojedinaca sredstava koja nisu u vezi sa njihovom delatnošću ili njihovim poznatim imovnim stanjem;

16° Realizacija transakcija nekretnina po očigledno neopravdano niskim cenama».

Ta lica su takođe dužna da odeljenju prijavljuju sve operacije za koje identitet nalogodavca ili efektivnog korisnika ili osnivača fiducijarnog fonda ili bilo kog drugog instrumenta poslovanja nekom imovinom ostaje sumnjivo i pored radnji izvršenih u skladu sa članom (član L. 561-15 IV).

Jednim dekretom Državnog saveta precizirani su modaliteti te prijave.

37. Lica na koje se ta obaveza odnosi dužna su da se ne upuštaju ni u jednu operaciju za koju sumnjaju da je povezana s pranjem novca ili s finansiranjem terorizma dok ne izvrše to prijavljivanje (član L. 561-16). S druge strane, kad je neka operacija koja se mora prijaviti već realizovana, bilo zato što nije bilo moguće da njena realizacija bude odložena, bilo zato što bi njeno odlaganje onemogućivalo istražne radnje u vezi s nekom sumnjivom operacijom pranja novca ili finansiranja terorizma, bilo zato što se tek po njoj realizaciji pokazalo da podleže obavezi prijavljivanja, lice na koje se odnosi obaveza dužno je da bez odlaganja informiše nacionalno odeljenje za finansijske informacije.

38. Odstupanjem od ovog pravila, advokati pri Državnom savetu i pri Kasacionom sudu, advokati i zastupnici pri apelacionom sudu prijave ne podnose odeljenju za finansijske informacije, već, u zavisnosti od slučaja, predsedniku Reda advokatskih komora kod koga je advokat upisan, kod predsednika komore u koju je advokat upisan ili predsedniku kompanije zastupnika. Ovi prijavu prosleđuju pomenutom odeljenju za finansijske informacije pošto provere da su za to ispunjeni uslovi utvrđeni u članu L. 561-3, u roku i na načine definisane dekretom Državnog saveta (član L. 561-17).

39. Prijava je poverljivog karaktera. Zabranjeno je obelodanjivati saznanje o njenom postojanju i sadržaju i davanje informacija o koracima preduzetim na osnovu nje, pod pretnjom novčane kazne od 22 500 evra (član L. 574-1 ; unet u zakonik naredbom br. 2009-104 od 30. januara 2009) ; činjenica da neki advokat pri Državnom savetu i pri Kasacionom sudu, advokat ili zastupnik na apelacionom sudu pokuša da odgovori klijenta od učestvovanja u nekoj nezakonitoj aktivnosti ne predstavlja, međutim, zabranjeno obelodanjivanje (član L. 561-19).

3. Nacionalno odeljenje za finansijske informacije

40. «Nacionalno odeljenje za finansijske informacije» (zvano «Tracfin », zaduženo za «obradu informacija i akciju protiv nezakonitih finansijskih tokova ») je administrativna istražna služba Ministarstva finansija, sastavljena od u tu svrhu posebno obučених službenika. Njegov suštinski zadatak je prikupljanje, analiza, dopuna i korišćenje svih informacija na osnovu kojih se može utvrditi poreklo ili namena operacija koje su bile predmet prijave. Kad te istražne radnje osvetle činjenice koje bi se mogle povezati s pranjem prihoda od krivičnog dela kažnjivog lišavanjem slobode od više od jedne godine ili s finansiranjem terorizma, odeljenje se obraća javnom tužiocu informativnom beleškom (član L. 561-23).

41. Ono može zatražiti direktno od lica na koja se obaveza odnosi dostavljanje dokumenata sačuvanih u okviru obaveze budnosti.. Odstupanjem od opšteg pravila, kad je reč o advokatima pri Državnom savetu i Kasacionom sudu, o advokatima i zastupnicima, zahtev mora da uputi, u zavisnosti od slučaja, predsedniku reda advokata pri Državnom savetu i pri Kasacionom sudu, predsednik advokatske komore u koju je advokat upisan ili predsedniku kompanije zastupnika. Ovi potonji, kad dobiju traženu dokumentaciju i uvere se da su ispunjeni uslovi iz člana L. 561-3, prosleđuju je pomenutom odeljenju (član L. 561-26).

4. Procedura i interna kontrola

42. Lica na koje se odnosi obaveza dužna su da uspostave sisteme ocenjivanja i upravljanja rizicima od pranja novca i finansiranja terorizma i da obezbede redovnu obuku i informisanje svog osoblja posebno u cilju poštovanja obaveze budnosti i prijavljivanja (članovi L. 561-32 i L. 561-33).

Članom R. 563-3 (ukinut dekretom n° 2009-1087 od 2. septembra 2009.) precizirano je da te interne procedure definiše bilo nadležni ministar odlukom, bilo Organ zadužen za finansijska tržišta putem strukovnih pravilnika.

5. Disciplinski postupak

43. Kada, zbog ozbiljnog propusta u pogledu budnosti, odnosno zbog propusta u organizaciji svojih internih kontrolnih procedura, neki advokat pri Državnom savetu ili neki zastupnik pri apelacionom sudu ne odgovori tim obavezama, Savet nadležnog Reda advokata pokreće disciplinski postupak na osnovu strukovnih ili upravnih pravilnika i o tome izveštava javnog tužioca pri Kasacionom ili apelacionom sudu (član L. 561-36 III).

B. Rešenje Državnog saveta od 10. aprila 2008.

44. U rešenju od 10. aprila 2008. (n° 296845), Državni savet je ocenio da su direktiva 2001/97/CE od 4. decembra 2001. i zakon od 11. februara 2004. o njenom preuzimanju, u skladu sa članovima 6 i 8 Konvencije.

45. U vezi s direktivom, Državni savet je najpre podsetio da iz presude *Ordre des barreaux francophones et germanophone et autres* Suda pravde Evropske Unije proističe da direktivom nisu zanemareni zahtevi uvezi s pravom na pravično suđenje garantovano članom 6 Konvencije s obzirom da je u direktivi istaknuto da su iz polja primene obaveze informisanja i saradnje isključene informacije koje advokati dobiju spontano ili na zahtev u okviru svojih pravosudnih aktivnosti. Državni savet je zatim istakao da se iz te iste presude mora zaključiti da se i informacije koje advokat dobije spontano ili na zahtev prilikom ocenjivanja pravne situacije klijenta takođe moraju isključiti iz polja njegovih obaveza, osim u slučajevima kad pravni savetnik učestvuje u aktivnostima pranja novca, ili kad se pravni savet daje u cilju pranja novca i kad advokat zna da njegov klijent želi da dobije

pravne savete u cilju pranja novca. Po njemu, u takvim okolnostima, a s obzirom na opšti interes borbe protiv pranja novca, direktiva ne «osnovno pravo na profesionalnu tajnu zaštićeno članom 8 Konvencije (...), kojim je predviđeno da može doći do mešanja državnog organa u ostvarivanje prava na privatnost i na porodični život, upravo kad je takva mera nužna zbog javne bezbednosti, odbrane poretka i prevencije krivičnih dela».

46. Kad je reč o zakonskim odredbama, Državni savet je konstatovao da su njima tačno preuzete odredbe direktive i iz toga je zaključio da nisu u nesaglasnosti sa članovima 6 i 8 Konvencije.

PRAVO

I. O NAVODNOM KRŠENJU ČLANA 8 KONVENCIJE

47. Podnosilac predstavke se žali na činjenicu da je, zbog obaveze advokata da prijavljuje sumnje, u obavezi prilikom obavljanja svoje advokatske profesije, pod pretnjom disciplinskih sankcija, da prijavljuje lica koja mu se obraćaju za savet, što on smatra nespojivim sa načelima zaštite komunikacije između advokata i njegovog klijenta i poštovanja profesionalne tajne. Poziva se na član 8 Konvencije u smislu kojeg :

« 1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javne vlasti neće se mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih».

48. Vlada osporava tu tezu.

A. O prihvatljivosti

1. O svojstvu žrtve podnosioca predstavke

49. Vlada iznosi kao glavni argument da podnosilac predstavke ne može da sebe smatra «žrtvom» u smislu člana 34 Konvencije. Ona ističe da njegova prava nisu efektivno i konkretno ugrožena, stavljajući u tom pogledu naglasak na činjenicu da on ne tvrdi da je sporni propis bio primenjen na njegovu štetu, već samo da je bio primoran da svoju advokatsku kancelariju organizuje u smislu donošenja specifičnih internih procedura. Podnosilac predstavke kao da očekuje, zapravo, da Sud razmotri *in abstracto* usaglašenost jednog propisa iz domaćeg prava s Konvencijom. Što se tiče priznavanja podnosiocu predstavke svojstva «potencijalne žrtve» u smislu sudske prakse Suda, Vlada upozorava na moguću ekstenzivnu primenu tog koncepta: time bi bila otvorena vrata za *actio popularis*, a ona bi bila suprotna nameri sastavljača Konvencije tako što bi značajno

povećala broj potencijalnih podnosilaca predstavki i teško bi se usaglasila s obavezom iscrpljivanja domaćih pravnih lekova. Vlada smatra da samo vrlo izuzetne okolnosti, u posebnim slučajevima, Sud može uzimati u obzir da bi proširio pojam žrtve. A takvih okolnosti u konkretnom slučaju nema.

50. Podnosilac predstavke poziva Sud da konstatuje da je on u stanju da tvrdi da je žrtva kršenja Konvencije na koje se žali. On podseća da iz sudske prakse Suda proističe da pojedinac može zasnovano da tvrdi da neki zakon krši njegova prava iako nema pojedinačnog izvršnog čina, samom činjenicom da je primoran da menja svoje ponašanje pod pretnjom gonjenja, ili ako pripada kategoriji lica koja mogu neposredno trpe efekte zakona. On ističe da kao advokat pripada kategoriji lica izloženih riziku neposrednih efekata spornog propisa : on je, pod pretnjom gonjenja, vezan obavezom budnosti i prijavljivanja i primoran da menja ponašanje i organizuje svoju advokatsku kancelariju tako da je snabde specifičnim internim procedurama. Kao advokat specijalizovan za finansijsko i poresko pravo, na njega bi se još više odnosile te obaveze i bio bi još više ugrožen posledicama neizvršavanja tih obaveza.

51. Sud podseća da podnošenje predstavke u skladu sa članom 34 Konvencije nalaže mogućnost da podnosilac sebe kvalifikuje kao «žrtvu» kršenja prava priznatih u Konvenciji; u tom cilju potrebno je da je podnosilac predstavke pretrpeo neposredno efekte sporne mere. Konvencijom nije predviđena mogućnost ; njom nije omogućeno ni to da se pojedinci žale na neku odredbu domaćeg prava samo zato što im se čini, a da nisu neposredno pretrpeli njene efekte, da se njom krši Konvencija (videti *Norris c. Irlande*, 26. oktobar 1988, serija A n° 142, § 31, kao i, između mnogih drugih, *Burden c. Royaume-Uni* [Veliko veće], n° 13378/05, § 33, CEDH 2008).

Pojedinac međutim može tvrditi da se nekim zakonom krše njegova prava čak i u odsustvo pojedinačnog izvršnog čina i da sebe smatra «žrtvom» u smislu člana 34 Konvencije, ako je primoran da promeni ponašanje pod pretnjom gonjenja ili ako pripada nekoj kategoriji lica koja bi mogla trpeti efekte takvog propisa (videti posebno *Marckx c. Belgique*, 13. jun 1979, serija A n° 31, § 27, *Johnston et autres c. Irlande*, 18. decembar 1986, serija A n° 112, § 42, *Norris c. Irlande*, 26. oktobar 1988, serija A n° 142, § 31 i već navođeni slučaj *Burden*, § 34).

52. U konkretnom slučaju izvesno je da podnosilac predstavke nije bio predmet neke pojedinačne mere zasnovane na odluci Nacionalnog saveta advokatskih komora od 12. jula 2007. «o usvajanju pravilnika o internim procedurama za sprovođenje obaveza borbe protiv pranja novca i protiv finansiranja terorizma, kao i o organu unutrašnje kontrole koji bi obezbedio poštovanje tih procedura».

S obzirom na to, Sud ističe da budući da je doneta primenom člana 21-1 zakona od 31. decembra 1971, kojim se Nacionalni savet advokatskih komora daje ovlašćenje da opštim odredbama objedini pravila i običaje advokatske profesije, ta odluka ima normativnu vrednost. Sud zatim konstatuje da se ona, upravo kao i obaveze budnosti i prijavljivanja, odnosi na sve francuske advokate, tako da podnosilac predstavke pripada kategoriji

lica koja bi mogla da budu neposredno na udaru njenih efekata. Tako, posebno, ako se ogлуši o obavezu prijavljivanja sumnje, on se, na osnovu tog teksta, izlaže disciplinskim sankcijama koje mogu ići i do brisanja sa liste advokata. Sud osim toga smatra kredibilnom njegovu tezu po kojoj, kao advokat specijalizovan u finansijskoj i poreskoj oblasti, on je mnogo više od mnogih svojih kolega, izložen tim obavezama i posledicama njihovog neizvršavanja. On se zapravo nalazi pred dilemom koja se *mutatis mutandis* može porediti s dilemom koju je Sud identifikovao u presudama *Dudgeon c. Royaume-Uni* (22. oktobar 1981, serija A n° 28, § 41) i *Norris* (već navođen, §§ 30-34) : ili da se prikloni pravilniku i tako odustane od svoje koncepcije načela poverljivosti komunikacije između advokata i klijenta, ili da mu se ne prikloni i da se izloži disciplinskim sankcijama koje mogu ići sve do brisanja sa spiska advokata.

53. Imajući u vidu te elemente, Sud dopušta da podnosilac predstavke trpi neposredno efekte spornih odredaba i da stoga može da se oglasi kao «žrtva» kršenja člana 8 na koji se poziva.

2. O poštovanju šestomesečnog roka

54. Po Vladi, uz pretpostavku da podnosilac predstavke može za sebe da tvrdi da je «žrtva», treba uočiti i da je predstavka zakasnila s obzirom na rok od šest meseci iz člana 35 § 1 Konvencije. Ona naime smatra da taj rok počinje da teče od datuma rešenja od 10. aprila 2008. u kome se Državni savet izjasnio o usaglašenosti direktive 2001/97/CE od 4. decembra 2001. i zakona od 11. februara 2004. kojim se preuzimaju odredbe te direktive, sa članom 8 Konvencije.

55. Podnosilac predstavke na to odgovara da je poštovao rok predviđen članom 35 § 1 Konvencije s obzirom da se Sudu obratio u roku od šest meseci od rešenja koje je Državni savet izdao 23. jula 2010. u okviru postupka za poništenje navedene podzakonske odluke koji je on pokrenuo pred tim pravosudnim organom.

56. Sud podseća da je u pogledu člana 35 § 1 Konvencije bitno da podnosioci predstavke prethodno pruže tuženoj državi priliku da predupredi ili da ispravi navodno kršenje koristeći u tu svrhu odgovarajuće interne pravne lekove, i da se Sudu obrate u roku od šest meseci od konačne odluke donesene u tom okviru.

57. Sud konstatuje da su modaliteti sporne obaveze prijavljivanja sumnje precizirani u odluci Nacionalnog saveta advokatskih komora od 12. jula 2007 i da upravo ta odluka predstavlja osnovu za disciplinske sankcije koje se mogu izreći advokatima koji je se ne pridržavaju. Obraćajući se Sudu optužbom iznesenom na osnovu člana 8 a u okviru zahteva za poništenje te odluke, podnosilac predstavke je taj pravosudni organ doveo u priliku da se prvenstveno izjasni o toj optužbi, što je on uostalom i učinio (gornji stavovi 44-46). Podnosilac predstavke je, dakle, upotrebio jedan odgovarajući interni pravni lek u okolnostima predmetne stvari. Rešenje od 23. jula 2010. koje je Državni savet izdao na kraju tog postupka predstavlja prema tome konačnu odluku od koje počinje da teče šestomesečni rok.

Tako, s obzirom da je predstavka podnesena 19. januara 2011, podnosilac nije zakasnio s njenim podnošenjem.

3. Zaključak

58. Sud konstatuje osim toga da ta optužba nije očigledno neosnovana u smislu člana 35 § 3 (a) Konvencije i da joj se ne suprotstavlja ni jedan drugi motiv neprihvatljivosti. Stoga je proglašava.

B. O suštini

1. Teze strana

a) Podnosilac predstavke

59. Ističući da Vlada ne spori da je članom 8 Konvencije garantovana profesionalna tajna advokata, podnosilac predstavke tvrdi da mešanje države koje je predmet njegove optužbe nije bilo «predviđeno zakonom» u smislu te odredbe. On ističe da u tom pogledu sporni propis nije dovoljno jasan: on obavezuje na prijavljivanje «sumnji» a da nije definisao taj pojam; oblast «aktivnosti» na koje se primenjuje je maglovita i advokatu je teško da svoje aktivnosti razdvoji ili izoluje kako bi definisao one na koje se obaveza odnosi. On dodaje da je profesionalna tajna advokata nedeljiva : u zakonu kojim se regulišu pravosudne profesije precizirano je da se profesionalna tajna primenjuje jednako na funkcije odbrane kao i na savetodavne funkcije i da se odnosi na ukupne aktivnosti i predmete na kojima rade advokati.

60. Podnosilac predstavke ne poriče da sporno mešanje teži jednom od legitimnih ciljeva pobrojanih u drugom stavu člana 8. On ipak smatra da to mešanje nije «nužno» «u jednom demokratskom društvu» da bi se taj cilj postigao.

61. Podnosilac predstavke smatra da se prezumpcija ekvivalentne zaštite utvrđena u presudi *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi c. Irlande* [Veliko veće] (n° 45036/98, CEDH 2005-VI) ne može uzeti u obzir.

On smatra da se njegov slučaj razlikuje od predmeta *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi* kao i od ostala četiri slučaja u kojima je Sud prihvatio ekvivalentnu zaštitu u korist Evropske Unije, utoliko što ovde nije reč o sprovođenju od strane neke države nekog propisa, već direktive. A države članice u drugom slučaju raspolažu određenim prostorom za procenu koji u prvom slučaju ne postoji. On pri tom stavlja naglasak na činjenicu da za razliku od sistema pravosudne zaštite ljudskih prava koji se sprovodi Konvencijom, pozitivno pravo Evropske Unije ne omogućava pojedincima individualno neposredno obraćanje Sudu u Luksemburgu.

62. On posebno ističe da u konkretnom slučaju mehanizmi koje predviđa komunitarno pravo nisu omogućili specifično razmatranje optužbe zasnovane na članu 8 Konvencije zbog koje se on sada obraća Sudu. Pre svega zato što je Državni savet odbacio njegov zahtev da se postavi prioritarno pitanje u vezi s tim Sudu pravde. Zatim zbog toga što je u slučaju

Ordre des barreaux francophones et germanophone et autres contre Conseil des ministres, taj sud razmatrao problematiku samo u svetlu prava na pravično suđenje. On iz toga izvlači zaključak da Evropska Unija nije ponudila kontrolu i zaštitu koje bi bile ekvivalentne onima koje nudi Konvencija.

63. Podnosilac predstavke smatra da je potrebno, da bi se ocenila «nužnost», uzeti u obzir funkciju dodeljenu advokatu – a čiju je specifičnost Sud istakao u kontekstu člana 10 Konvencije – kao i značaj profesionalne tajne u okviru obavljanja advokatske profesije, a koja je garant poverenja između advokata i njihovih klijenata, slobode pojedinaca i dobrog funkcionisanja pravde. Po njemu, nametanje advokatima obaveze prijavljivanja sumnje primorava ove da čine dela suprotna društvenim ciljevima njihove profesije i dovodi u pitanje njihovu tradicionalnu funkciju.

On zatim podseća da, iako je Sud konstruisao svoju praksu zaštite profesionalne tajne advokata na članu 8 Konvencije, on je takođe ocenio da je ona zaštićena i članom 6 § 1. On posebno ističe vezu između profesionalne tajne advokata i prava optuženog koga on brani da ne optužuje samog sebe, a koje je Sud sam istakao u presudi *André et autres c. France* (n° 18603/03, 24. jul 2008). On dodaje da obaveza nametnuta advokatima da prijavljuju svoje sumnje implicira da oni obelodanjuju podatke ličnog karaktera u vezi s njihovim klijentima – a koji podaci ulaze u polje primene člana 8 – i da zabrana informisanja onog koji je predmet prijave lišava ovog potonjeg ne samo prava na informaciju, već i mogućnosti ispravljanja ili brisanja u slučaju pogrešne informacije. Ta obaveza ima navodno i reperkusije na osnovna prava drugih.

64. Podnosilac predstavke izjavljuje da ne spori neophodnost borbe protiv pranja novca već da ukazuje na nesrazmeru koja postoji između, preventivnog obavezivanja u tom smislu advokata da prijavljuju finansijskoj obaveštajnoj službi – Tracfin – sumnje koje mogu imati u pogledu klijenata i, na taj način, vrše neku vrstu «samooptuživanja po ovlašćenju» i da se oglašuju o profesionalnu tajnu.

65. Prema podnosiocu predstavke, uspostavljenim sistemom se postiže da se od advokata učine saradnici jednog odeljenja za centralizovanje finansijskih i poreskih podataka, što predstavlja skretanje s legitimnog cilja. Taj zaključak izvlači iz konstatacije da se 98% nominalnih informacija koje pripadnici profesije imaju obavezu da dostavljaju koriste tom cilju umesto za prevenciju krivičnih dela. U tom smislu upućuje na statističke podatke koje objavljuje Tracfin a iz kojih se vidi da je 2010. ta služba primila 20.252 informacije, od čega 19.208 prijava sumnji koje su dostavili pripadnici profesije, a da je samo 5.132 od tih informacija – odnosno 25% - bilo predmet produbljene analize, da bi na kraju samo 404 – dakle samo četvrtina koja se odnosi na sumnje na pranje novca – bila prosleđena pravosudnim organima; ostale informacije su obrađivane u obliku beleški za obaveštajne službe, poresku upravu i službe krivične policije. On zatim primećuje da se te informacije dostavljaju, snimaju i čuvaju u jednoj administrativnoj službi podređenoj Ministarstvu finansija i da se ne zna na koji se način one dalje koriste. Te brojke navodno pokazuju neefikasnost

sistema jer je samo 404 od 19.208 prijava došlo do pravosudnih organa. na taj način je profesionalna tajna navodno žrtvovana a da to nije efektivno poslužilo borbi protiv pranja novca.

66. Po njemu, nesrazmera tog mešanja države je utoliko očiglednija što borba protiv terorizma i pranja novca može da počiva na alternativnim sredstvima koja su manje destruktivna u pogledu osnovnih prava, a efikasnija u pogledu cilja kome se teži. On ističe da time što propisuje da države članice «paze» da pranje novca bude zabranjeno, član 2 direktive omogućava državama da raspolažu čitavom lepezom srazmernih metoda prilagođenih položaju svake od profesija na koje se odnosi. On smatra da se obaveza prijavljivanja ne može smatrati nužnom s obzirom da se advokati moraju pridržavati krivičnih odredaba kojima se zabranjuje pranje novca, strogih zakonskih odredaba i merama finansijske kontrole. On podseća da francusko krivično pravo strogo kažnjava pranje novca, da se advokat može goniti za saučesništvo ako propusti da odgovori klijenta od neke sumnjive finansijske operacije i da je poslovanje gotovinom zabranjeno u advokatskoj profesiji.

67. Podnosilac predstavke smatra osim toga da je obaveza prijavljivanja sumnje nespojiva s obavezom lojalnosti advokata prema klijentu, a koja obaveza je istaknuta «osnovnim načelima u vezi s ulogom advokature» koja su usvojena na Osmom kongresu Ujedinjenih nacija o prevenciji kriminaliteta i tretmanu počinitelaca krivičnih dela, održanom u Havani od 27. avgusta do 7. septembra 1990, i sa Preporukama Komiteta ministara Saveta Evrope o slobodi obavljanja advokatske profesije od 25. oktobra 2000. (Rec(2000)21). Totalno tuđa funkciji i misiji advokata, ta obaveza navodno ruiniira odnos poverenja između njega i klijenta.

68. Najzad, podnosilac predstavke ističe da pozitivno pravo nekih zemalja Evropske Unije (Italija, Estonija, Belgija, Holandija i Irska) i Švajcarske bolje od francuskog prava štite profesionalnu tajnu, a da u Kanadi i u Sjedinjenim Državama advokati ne podležu nekoj obavezi uporedivoj s obavezom prijavljivanja sumnje.

b) Vlada

69. Vlada dopušta da član 8 Konvencije štiti profesionalnu tajnu advokata. Ona međutim smatra da nije bilo «mešanja» državnih organa u poštovanje prava na privatnost, doma i prepiske podnosioca predstavke, u smislu drugog stava te odredbe, s obzirom da ovaj ne iznosi nikakvu konkretnu činjenicu koja bi se ticala njega lično.

70. Ako se pretpostavi da je i bilo takvog mešanja, Vlada tvrdi da je ono uredno «predviđeno zakonom»: odluka Nacionalnog saveta advokatskih komora, usvojena u okviru primene odredaba propisa iz monetarnog i finansijskog zakonika, a koje odredbe su proistekle iz dekreta od 26. juna 2006, a one same donete primenom zakona od 11. februara 2004 kojim se preuzima direktiva 2001/97/CE kojom se menja direktiva 91/308/CE o prevenciji korišćenja finansijskog sistema u cilju pranja novca.

Ona smatra šta više da je domaće pravo dovoljno jasno da ne bi dolazilo do ugrožavanja načela pravne sigurnosti. Posebno u pojmu prijavljivanja

«sumnje» navodno nema nikakve dvosmislenosti: sumnja se može odnositi na identitet klijenta ili korisnika operacije, na poreklo sredstava, na neuobičajenost ili složenost transakcije ili na njen krajnji cilj; s obzirom na član L. 561-15 monetarnog i finansijskog zakonika, prijavljivanje je obavezno ukoliko pripadnik struke ima uverljivo saznanje, u pogledu objektivnih i preciznih informacija, o nezakonitom poreklu sredstava, odnosno ukoliko karakteristike operacije ili odsustvo dokaza ili elemenata koji mu izmiču ili koje nije mogao dobiti, pobuđuju sumnju u pranje novca i predstavljaju razuman razlog da pomisli da su sredstva sumnjivog porekla. Osim toga, ističe Vlada, članom D. 561-32-1 monetarnog i finansijskog zakonika utvrđeni su kriterijumi za otpočinjanje operacije prijavljivanja sumnje u fiskalnoj oblasti – korišćenje fiktivnih društava, na primer –, a to su sve elementi koji karakterišu neku sumnjivu operaciju. Što se tiče pojma «pravnog savetovanja», Vlada smatra da ni jedan advokat ne može ozbiljno tvrditi da ne zna njegovo značenje, pogotovo što je on jasno definisan, kako u doktrini i u sudskoj praksi, tako i od strane Generalne skupštine Saveta advokatskih komora (koja ga, u rezoluciji usvojenoj 18. juna 2011, definiše kao «personalizovanu intelektualnu uslugu čiji je cilj da, na neko postavljeno pitanje, pruži mišljenje ili savet o primeni nekog pravnog pravila u cilju, upravo, donošenja neke eventualne odluke»). Upućujući posebno na presudu *Cantoni c. France* (15. novembar 1996, *Recueil des arrêts et décisions* 1996-V), Vlada ističe i da, kako bi se ocenila predvidljivost predmetnih normi, treba imati u vidu da se propis obraća pripadnicima pravne profesije.

71. Vlada dodaje i da, s obzirom da ima za cilj borbu protiv pranja novca i srodnih krivičnih dela, to mešanje države teži jednom od legitimnih ciljeva pobrojanih u drugom stavu člana 8 : odbrana poretka i prevencija krivičnih dela.

72. Vlada osim toga smatra i da se prezumpcija ekvivalentne zaštite može primeniti.

73. Pre svega, zato što je francuski zakonodavac, nametnuvši advokatima obavezu prijavljivanja sumnje u okviru aktivnosti navedenih u direktivi 91/108/CEE Saveta i direktivi 2001/97/CE Evropskog parlamenta i Saveta, samo izvršavao obaveze proistekle iz prava Evropske Unije ; u tom pogledu on je imao na raspolaganju samo ograničen manevarski prostor koji se svodio na neke praktične modalitete kao što je dodeljivanje uloge «filtera» samoregulacionim telima struke.

Zatim, zato što ništa nije omogućavalo da se ta prezumpcija preokrene u konkretnom slučaju. Vlada ističe u tom pogledu da je razrada presude *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi* o poštovanju osnovnih prava od strane komunitarnog pravnog poretka i dalje aktuelna, i da se članom 6 § 3 Ugovora o Evropskoj Uniji izričito omogućava pozivanje na Konvenciju u pravnom poretku Evropske Unije. Po Vladi, u toj presudi je Sud izdao *in abstracto* «garanciju konvencionalnosti» komunitarnom sistemu zaštite osnovnih prava na planu kako suštinskih tako i proceduralnih garancija. Ona dodaje i da je profesionalna tajna specifično zaštićena pravom Evropske Unije, upućujući u tom smislu na

presudu *AM & S Europe Limited c. Commission* od 18. maja 1982, u kojoj je Sud pravde ustanovio da «domaća prava država članica ukazuju na (...) postojanje zajedničkih kriterijuma utoliko što štite, u sličnim uslovima, poverljivost prepiske između advokata i njihovih klijenata, ukoliko je reč, s jedne strane, o prepisci u okviru i u cilju prava na odbranu klijenta i, s druge strane, ukoliko se ta prepiska vrši s nezavisnim advokatima, odnosno advokatima koji za klijenta nisu vezani radnim odnosom». Osim toga ističe i da je, u svojim zaključcima u okviru predmeta *Ordre des barreaux francophones et germanophone et autres contre Conseil des ministres*, javni pravobranilac Miguel Poiares Maduro naznačio da smatra da, kako je tumačena u svetlu svoje sedamnaeste tačke, izmenjena direktiva 91/108/CEE poštuje profesionalnu tajnu u smislu ne samo člana 6, već i člana 8 Konvencije.

74. Pod pretpostavkom da Sud ipak odluči da mu pripada da razmatra nužnost mešanja, Vlada ističe posebno da kako načelo poštovanja od strane advokata obaveza u okviru borbe protiv pranja novca tako i lista navedenih aktivnosti na koje se obaveza odnosi i predviđeni izuzeci, predstavljaju rezultat tačnog preuzimanja prava Evropske Unije koje odslikava preporuke FATF. Ona dodaje i da je sam Sud, pozivajući se specifično na borbu protiv pranja novca, ocenio u navedenoj presudi *André et autres* da Konvencijom nije zabranjeno nametanje advokatima izvesnog broja obaveza u vezi s njihovim odnosima s klijentima ukoliko su te mere strogo ograničene.

Ona ističe osim toga, s jedne strane, da se obaveze budnosti i saradivanja odnose samo na definisane aktivnosti koje su, kako je to konstatovao Sud pravde u presudi od 26. juna 2007, po pravilu, zbog same svoje prirode, smeštene u kontekst koji nije vezan za neki sudski postupak. S druge strane, advokati ne podležu tim obavezama kad obavljaju neku aktivnost vezanu za neki sudski postupak ili za neku «aktivnost pravnog savetovanja». Jedini slučajevi kad taj izuzetak ne važi jesu oni kad je sam advokat učestvovao u aktivnostima pranja novca i kad advokat zna da njegov klijent želi da dobije savete u cilju pranja novca.

Vlada takođe ističe i «maksimalne proceduralne garancije», skrećući pažnju na činjenicu da je francuski zakonodavac iskoristio mogućnost koju otvara član 6 § 3 izmenjene direktive 91/308/CEE da odredi organe samoregulacije profesije kao svojevrsan «filter» između advokata kao podnosioca prijave i državnih organa i da je tu ulogu poverio predsednicima advokatskih komora: ako predsednik advokatske komore oceni da ne postoji sumnja u vezi s pranjem novca, on ne prosleđuje informacije; isto je i ako se pokaže da je advokat pogrešno verovao da mora da prosledi informacije dobijene prilikom aktivnosti isključenih iz polja obaveza budnosti i saradivanja. Vlada skreće pažnju da je samo jedan manji broj drugih država članica Evropske Unije izabrao tu opciju (Češka Republika, Španija, Danska i Portugalija), što francusko pravo čini jednim od najboljih zaštitnika profesionalne tajne advokata u Evropskoj Uniji.

Osim toga Vlada ističe i da je čuvanje podataka ograničeno u vremenu (najviše 10 godina kad informacija nije bila predmet dojave pravosudnim organima), da su informacije koje prikupi Tracfin poverljive, da je njihovo

obelodanjivanje strogo ograničeno zakonom i da je svako nepridržavanje tih pravila sankcionisano članom 226-13 krivičnog zakonika.

Najzad, Vlada ističe da advokati u svakom slučaju podležu opštoj obavezi budnosti u skladu sa članom 1.5 internog nacionalnog pravilnika advokatske profesije, koji je sastavni deo advokatske profesije i stariji od propisa u vezi s pranjem novca.

2. *Primedbe trećih umešanih lica*

a) **Savet evropskih advokatskih komora (« CCBE »)**

75. CCBE smatra da su suštinske vrednosti advokatske profesije ozbiljno ugrožene direktivama o borbi protiv pranja novca i odredbama koje su države članice usvojile da bi preuzele te direktive, a za koje Savet smatra da ugrožavaju nezavisnost advokata, poštovanja profesionalne tajne i privatnosti građana.

On ističe da su aktivnosti advokata nedeljive i da razlikovanje onih aktivnosti koje se odnose na pravnu ekspertizu – a koje nisu na udaru obaveze prijavljivanja sumnje – i onih drugih, stvara određenu pravnu neizvesnost za građane koji bi, u uverenju da je advokat vezan profesionalnom tajnom, mogli da posredno dovedu sebe u situaciju samooptuživanja.. Po njemu, uz obavezu obelodanjivanja « sumnje » pre nego nekog očiglednog krivičnog dela, ta neizvesnost je nespojiva s poverljivošću komunikacije između klijenta i advokata i prava klijenata na privatno, koje štiti član 8 Konvencije. Advokat postaje *de facto* «agent države» i ulazi u sukob interesa sa svojim klijentom. A takav proces ne bi bio neophodan u borbi protiv pranja novca, na šta ukazuje činjenica da u Kanadi i u Sjedinjenim Državama nisu vezani obavezom prijavljivanja sumnje.

76. Prema CCBE, sporni propis je u suprotnosti sa evropskim standardima zaštite privatnosti s obzirom da načelo poverljivosti sužava «opšurnim i neodređenim» klauzulama, u kojima je izostavljena definicija «aktivnosti pravnog savetovanja» u okviru kojih se obaveza prijavljivanja ne primenjuje. Izlažući advokate takvoj proizvoljnosti pod pretnjom disciplinskih kazni koje mogu ići i do brisanja sa liste advokata, taj propis navodno ugrožava nezavisnost profesije.

77. CCBE upućuje na «deontološki kodeks evropskih advokata» i na «suštinskih načela evropskog advokata» razrađenih pod njegovim pokroviteljstvom, kao i na navedena «osnovna načela uloge advokature», kojima se stavlja naglasak na neophodnost očuvanja nezavisnosti advokata i garantovanja poštovanja profesionalne tajne i poverljivosti komunikacije između advokata i njihovih klijenata.

On zatim ističe da praksa Suda prepoznaje suštinski karakter profesionalne tajne advokata. I dodaje da je, u presudi *AM & S. Europe Limited c. Commission des Communautés européennes* od 18. maja 1982. (155/79), Sud pravde Evropske Unije je potvrdio načelo poverljivosti komunikacije između advokata i njegovog klijenta i, posredno, i načelo profesionalne tajne advokata, a potom precizirao u presudi *Akzo Nobel*

Chemicals Ltd et Akros Chemicals Ltd c. Commission européenne e.a. od 14. septembra 2010 (C-550/07 P.) da je poverljivost zasnovana na načelu nezavisnosti advokatske profesije. Po njemu, način na koji Sud u Luksemburgu shvata nezavisnost advokatske profesije, insistirajući posebno na opravdanosti koja se odnosi na profesionalnu disciplinu koja je inherentna profesiji, otežava dokazivanje korisnosti norme kojom se advokatu nameće obaveza prijavljivanja sumnje.

78. Najzad, CCBE podseća da se prezumpcija iz slučaja *Bosphorus* može preokrenuti kad pravo Evropske Unije ostavlja državama prostor za procenu njene primene, što je navodno ilustrovano slučajem *M.S.S. c. Belgique et Grèce* [Veliko veće] (n° 30696/09, CEDH 2011). A upravi bi navodno bio slučaj sa direktivama o kojima je reč u konkretnom slučaju.

b) Francuski red advokata advokatske komore u Briselu

79. Prema ovom Redu, profesionalna tajna advokata nesumnjivo je zaštićena članovima 6 i 8 Konvencije.

80. On podseća da se članom 8 štiti kancelarija, dom, prepiska, informatička oprema i telefonska linija advokata kao i poverljivost njegovih odnosa sa klijentima i profesionalna tajna. To bi bio sastavni deo poštovanja privatnosti kako advokata – a privatnost uključuje i profesionalne aktivnosti – tako i njegovih klijenata, koji bi osim toga mogli da se pozivaju i na poverljivost komunikacije sa svojim savetnikom u ime svog prava na pravično suđenje. U vezi s ovom poslednjom tačkom, ističući suštinsku ulogu advokata u demokratskom društvu privrženom vladavini prava, on ističe da je profesionalna tajna advokata zasnovana na nužnosti da se licima koja im se obrate pruži izvesnost da mogu da mu povere svoje tajne bez opasnosti da će one biti obelodanjene trećim licima.

On osim toga podseća da je Sud ocenio u predmetu *M.S. c. Suède* (27. avgust 1997, *Recueil des arrêts et décisions* 1997-IV) u vezi s lekarskom tajnom, da poštovanje poverljivosti informacija o zdravlju predstavlja suštinsko načelo pravnog sistema svih strana ugovornica Konvencije, i da je ono od kapitalnog značaja ne samo za zaštitu privatnosti bolesnika već i za očuvanje njihovog poverenja u lekare i zdravstvene službe uopšte. On smatra da takav pristup važi *mutatis mutandis* za komunikaciju između advokata i njihovih klijenata.

81. Red smatra da profesionalnu tajnu advokata poznaje i pozitivno pravo Evropske Unije; poziva se u tom smislu na navedenu presudu *AM & S Europe Limited* i, posebno, na zaključke javnog pravobranioca u navedenom slučaju *Ordre des barreaux francophones et germanophone et autres*.

82. On ističe osim toga da je, istom linijom kao i navedena rešenja francuskog Državnog saveta od 10. aprila 2008. i 23. jula 2010, Ustavni sud Belgije presudio u presudi od 23. januara 2008 (n° 10/2008) da profesionalna tajna advokata predstavlja opšte načelo kao deo poštovanja osnovnih prava, a koja se zasniva na članovima 10, 11 i 22 belgijskog Ustava i 6 i 8 Konvencije.

83. Red podseća zatim, ne zauzimajući stav o postojanju «mešanja» u vršenje prava garantovanih članom 8 u konkretnom slučaju niti u svojstvo žrtve podnosioca predstavke, da pojedinac može tvrditi da se nekim zakonom krše njegova prava, u odsustvo pojedinačnog izvršnog čina, ako je taj pojedinac primoran da menja svoje ponašanje pod pretnjom sudskog gonjenja ili ako pripada kategoriji lica koja mogu neposredno da trpe efekte zakona.

84. Što se tiče prezumpcije ekvivalentne zaštite, navodno nema načina da se ona primeni kad je reč o preuzimanju neke evropske direktive, što navodno potvrđuje stav 157 već navođene presude *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirket*. Red se poziva i na navedeni slučaj *Cantoni*, u kome je Sud izvršio bezrezervnu kontrolu spornih mera iako se radilo o preuzimanju jedne direktive u francusko zakonodavstvo, kao i na navedenu presudu.

85. Najzad, Red skreće pažnju Suda na navedenu presudu od 23. januara 2008, u kojoj je Ustavni sud Belgije ocenio da, iako borba protiv pranja novca i finansiranja terorizma predstavlja legitimni cilj od opšteg interesa, on ne može da opravda bezuslovno ili neograničeno oslobađanje advokata od obaveze profesionalne tajne, budući da se advokati ne mogu ne mogu mešati s organima zaduženim za istraživanje kršenja zakona. Stoga je ocenio da podaci do koji advokat dođe bavljenjem suštinskim aktivnostima svoje profesije, uključujući i one u oblastima pobrojanim u članu 2 § 1 3)b) direktive 2005/60/CE, odnosno pomoći i odbrane pred sudom i pravnog savetovanja, ostaju zaštićeni profesionalnom tajnom i ne mogu biti otkrivani državnim organima.

Red ističe međutim da Ustavni sud ipak ne smatra da je profesionalna tajna neograničena. Naime, polazeći od člana 20 direktive, on je precizirao u toj presudi da je advokat koji nije uspeo da odvрати klijenta da izvrši neku operaciju pranja novca ili finansiranja terorizma ili da učestvuje u njoj dužan, pod hipotezom da se nalazi u položaju u kome se obaveza prijavljivanja primenjuje na njega, da saznanja do kojih je došao dostavi predsedniku advokatske komore u cilju njihovog dostavljanja državnim organima. U takvom slučaju on mora da okonča odnosu koji ga povezuje s predmetnim klijentom tako da se više ne može govoriti o odnosu poverenja između advokata i njegovog klijenta.

c) Institut ljudskih prava evropskih advokata (« IDHAE »)

86. IDHAE podseća da je profesionalna tajna u francuskoj zakonska obaveza kojom se zabranjuje obelodanjivanje neke informacije tajnog karaktera od strane lica koje je do takve informacije došlo zahvaljujući svom statusu ili svojoj profesiji, bilo svojoj funkciji ili privremenom zadatku, a čiji je cilj da obezbedi neophodno poverenje u obavljanje nekih profesija ili funkcija.

Precizirajući da se profesionalna tajna na apsolutan način nameće advokatu za ukupne njegove aktivnosti i predmete, on ističe da je Nacionalni savet advokatskih komora, u kontekstu preuzimanja navedenih direktiva, izjavio sledeće: «iako je cilj borbe protiv kriminala i terorizma

legitiman, advokati odbijaju da budu policijski doušnici ili pomagači i da se odreknu same suštine svoje zakletve i svojih suštinskih vrednosti ; direktive o borbi protiv pranja novca i, na osnovu njih, naše domaće pravo, ugrožavaju osnovna prava građana, nezavisnost advokata, poverljivost komunikacije između advokata i klijenta, profesionalnu tajnu i prezumpciju nevinosti; one ruše neophodno poverenje između klijenta i njegovog advokata ; u strahu da ne bude prijavljen, klijent možda neće sve reći svom advokatu ; a ovaj, nedovoljno informisan, neće stoga moći da valjano savetuje svog klijenta i brani njegove interese».

87. IDHAE podseća zatim da iz prakse Suda proističe da se članom 8 Konvencije ustanovljava pravo na poštovanje poverljivosti komunikacije između advokata i njegovih klijenata i poštovanje profesionalne tajne, i da praksa Suda pravde Evropske Unije ide u istom pravcu.

88. IDHAE zatim ističe da, u cilju ocenjivanja «nužnosti» mešanja države u vršenje prava garantovanih članom 8, treba najpre imati u vidu «značaj stepena mešanja i njegove efekte». U tom pogledu on ističe četiri tačke. Prvo, dovodi se na taj način takođe i pravo klijenta na ćutanje, s obzirom da obaveza prijavljivanja sumnje primorava advokata da dovede klijenta u situaciju samooptuživanja. Drugo, budući da se sporne odredbe zasnivaju na pojmu «sumnje, a da ga ne definišu», taj «zakon» nema ni neophodno svojstvo ni predvidljivost. Treće, tajna ima poseban značaj u praksi Suda – koji štiti tajnu novinarskih izvora i tajnu medicinskih podataka –, zaštita profesionalne tajne advokata u odnosu na taj tip obaveze potvrđena je u Kanadi i u Sjedinjenim Državama, a pozitivno pravo nekih država Evropske Unije (Italija, Estonija, Belgija, Holandija i Irska) kao i Švajcarska pružaju veću zaštitu. Četvrto, kao što je Sud istakao u presudi *Casado Coca c. Espagne* (24. februar 1994, serija A n° 285-A) advokat ima ključnu ulogu u obezbeđivanju poverenja javnosti u rad sudova; stoga je od prvorazrednog značaja da poverenje zainteresovanog lica u advokata bude garantovano, a to nalaže očuvanje njegove nezavisnosti u odnosu na državne organe – koja nezavisnost je dovedena u pitanje njegovom obavezom sa Tracfin-om, koja se uspostavlja spornim odredbama – kao i profesionalnu tajnu.

Potrebno je, osim toga, i da to mešanje bude srazmerno cilju kome se teži: borbi protiv pranja novca i terorizma. A, dok je Sud zaključio u presudi *Xavier Da Silveira c. France* (n° 43757/05, 21. januar 2010) da se posebne proceduralne garancije nameću kad je konkretno reč o pretresanju ili o istražnim posetama kancelariji nekog advokata, spornim odredbama nisu predviđene nikakve garancije te vrste (uloga predsednika advokatske komore može biti samo savetodavna kad je on siguran da ne postoji sumnja). Osim toga, francuski advokati su u svakom slučaju na udaru krivičnog prava u oblasti pranja novca, značajnih i sankcionisanih deontoloških obaveza, i mera finansijske kontrole. Zabranjeno im je da posluju gotovim novcem, osim u minimalnim iznosima, a sva kretanja novčanih sredstava preko banke obavezno se vrše posredstvom jednog fonda za novčana plaćanja advokata.

89. Najzad, kad je reč o prezumpciji ekvivalentne zaštite, IDHAE da se slučaj *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi* odnosio na obavezu tužene države da primenjuje komunitarni pravilnik kojim su sprovedene obaveze koje proističu jedne obavezujuće rezolucije Saveta Bezbednosti Ujedinjenih nacija. On primećuje da se do danas slučajevi u kojima Sud prihvata ekvivalentnu zaštitu u korist Evropske Unije nisu odnosili na sprovođenje direktiva koje, za razliku od pravilnika, ostavljaju državama određen prostor za procenu. Dodaje i da, iako činjenica da neke direktive u vezi s pranjem novca upućuju na Konvenciju može dovesti do priznavanja do određene ekvivalencije pravila i suštinske zaštite, očigledno nema ekvivalencije proceduralne zaštite u odsustvu nekog individualnog prava na pravni lek na nivou Evropske Unije. Primećuje osim toga da je Sud prihvatio ekvivalenciju zaštite u slučaju spora međunarodnih službenika i činovnika upravo zbog činjenice da oni imaju na raspolaganju individualnim i neposrednim pravnim lekom pred određenim pravosudnim organom koji pruža sve potrebne garancije (poziva se na slučaj *Boivin c. 34 Etats Membres du Conseil de l'Europe* (dec.), n° 73250/01, CEDH 2008, *Gasparini c. Italie et Belgique* (déc.), n° 10750/03, 12. maj 2009, i *Beygo c. 46 Etats membres du Conseil de l'Europe*, n° 36099/06, 16. jun 2009).

3. Ocena Suda

a) O postojanju mešanja u vršenje prava zaštićenog članom 8 Konvencije

90. Ustanovljujući pravo «svih lica» na poštovanje njihove «prepiske», članom 8 Konvencije štiti se poverljivost «privatne komunikacije» (*Frérot c. France*, n° 70204/01, § 53, 12. jun 2007.), nezavisno od sadržaja predmetne komunikacije (navedeni slučaj *Frérot*, § 54), i nezavisno od njenog oblika. Dakle članom 8 se garantuje poverljivost svih razmena podataka koje pojedinci vršiti u cilju komunikacije.

91. Tako, samim tim što primorava na dostavljanje nekom upravnom organu podataka u vezi s nekim drugim licem koje neko poseduje na osnovu komunikacije koju je neko imao s tim licem, obaveza prijavljivanja sumnje nametnuta advokatima predstavlja mešanje u vršenje njihovo pravo na poštovanje njihove komunikacije. Ona predstavlja i mešanje u poštovanje njihovog prava na «privatnost», kojim pojmom su obuhvaćene profesionalne ili komercijalne aktivnosti (*Niemietz c. Allemagne*, 16. decembar 1992, § 29, serija A n° 251-B).

92. U konkretnom slučaju, naravno, podnosilac predstavke niti tvrdi da jeste, niti se konkretno nalazi u situaciji da mora da prijavi takve sumnje, niti da je bio sankcionisan primenom spornog pravilnika propusta da izvrši prijavljivanje. Međutim, kako je već naznačeno, on se nalazi pred sledećom dilemom: da se povinuje tom pravilniku i tako odustane svog viđenja načela poverljivosti komunikacije između advokata i njegovog klijenta i profesionalne tajne advokata; ili da mu se ne povinuje i izloži se disciplinskim sankcijama koje mogu ići sve do brisanja sa liste advokata. Tako, prema Sudu, obaveza prijavljivanja sumnje predstavlja jedno «stalno mešanje» (videti, već navođene, *mutatis mutandis*, slučajeve *Dudgeon*, § 41,

i *Norris*, § 38) u vršenje, od strane podnosioca predstavke, u svojstvu advokata, njegovih prava garantovanih članom 8, čak i ako se ne dovodi u pitanje najintimnija sfera njegove privatnosti već pravo na poštovanje profesionalne komunikacije s njegovim klijentima.

93. Takvim mešanjem krši se član 8, osim ako je ono «predviđeno zakonom», ako teži jednom ili više legitimnih ciljeva u smislu stava 2 i ako je «nužno u demokratskom društvu», radi njihovog postizanja.

b) O opravdanosti mešanja

i. Predviđeno zakonom

94. Sud podseća da termin «predviđeno zakonom» zahteva pre svega da mešanje počiva na nekoj osnovi u domaćem pravu (*Silver et autres c. Royaume-Uni*, 25. mart 1983, §§ 56-88, serija A n° 61). Takav je neporecivo konkretan slučaj: obaveza advokata da prijavljuju sumnje predviđena je evropskim direktivama preuzetim u francusko pravo (upravo zakonom n° 2004-130 od 11. februara 2004. kad je reč o izmenjenoj direktivi od 10. juna 1991.) i kodifikovanim u monetarnom i finansijskom zakoniku; njihovi modaliteti su precizirani u podzakonskim tekstovima o njihovoj primeni (čije su odredbe takođe kodifikovane) kao i navedenom odlukom od 12. jula 2007 Nacionalnog saveta advokatskih komora.

95. Potrebno je, osim toga, da «zakon» bude dovoljno pristupačan – što podnosilac predstavke ne osporava u konkretnom slučaju – i precizan (*ibidem*). Podnosilac predstavke tako tvrdi da «zakon» o kome je reč nije dovoljno jasan s obzirom da obavezuje na prijavljivanje «sumnji» ne definišući taj pojam, i gde je oblast na koju se on primenjuje predstavljen maglovito.

96. Ta teza ne deluje uveravajuće na Sud. On podseća da se «zakonom» može smatrati samo norma koja je dovoljno precizno izražena kako bi se omogućilo građaninu da s njim usaglasi svoje ponašanje; eventualno uz pomoć obaveštenih savetnika, on mora biti u stanju da predvidi, u razumnom stepenu u okolnostima predmetne stvari, posledice koje mogu prosteći iz određenog čina (*ibidem*). S obzirom na to, Sud prepoznaje nemogućnost postizanja apsolutne izvesnosti u sastavljanju zakona, kao i rizik da briga za izvesnošću proizvede preteranu strogost. Mnogi zakoni se, neizbežno, služe manje ili više maglovitim formulacijama čije tumačenje i primena zavise od prakse (*ibidem*).

97. Sud smatra da se pojam «sumnje» odnosi na njegovo opšte značenje i da je obavještenoj javnosti kakvi su advokati utoliko teže da tvrdi da nije u stanju da sagleda njegovo značenje, kako to ističe Vlada, i što monetarni i finansijski zakonik nudi i neke specifične indikacije. Osim toga, s obzirom da se prijave sumnje upućuju predsedniku reda advokata pori Državnom savetu i pri Kasacionom sudu, svaki advokat koji ima određenu sumnju u postojanje neke «sumnje» u nekom određenom slučaju može u tom pogledu da dobije pomoć nekog obavještenog i iskusnog kolege.

Što se tiče navodne maglovitosti oblasti aktivnosti na koju se odnosi obaveza prijavljivanja sumnje, Sud konstatuje da sporni tekstovi (videti

posebno član 1 odluke od 12. jula 2007. Nacionalnog saveta advokatskih komora; gornji stav 12) ukazuju daje ta obaveza nametnuta advokatima kad oni, u okviru svojih profesionalnih aktivnosti, realizuju u ime i za račun svog klijenta neku finansijsku transakciju ili transakciju u oblasti nekretnina, odnosno kad učestvuju, pomažući svom klijentu, u pripremanju ili u realizaciji nekih tipova transakcija (kupoprodaja nekretnina ili osnovnih sredstava, upravljanje sredstvima, vrednosnim papirima ili drugom klijentovom aktivom, otvaranje bankovnih računa ili štednih računa ili računa za deponovanje hartija od vrednosti, organizovanje neophodnih učešća u osnivanje preduzeća, osnivanje, poslovanje ili upravljanje fiducijama po inostranom pravu ili bilo kojom sličnom strukturom). Prema tim tekstovima, oni im ne podležu kad obavljaju neku aktivnost pravnog savetovanja ili kad se njihova aktivnost vezuje za neki sudski postupak u vezi s nekom od šest navedenih aktivnosti. Sud smatra da su te naznake dovoljno precizne, utoliko više što se ti tekstovi obraćaju profesionalnim pravnicima i što je, kako to ističe Vlada, pojam «pravnog savetovanja» posebno definisao Savet advokatskih komora.

98. U zaključku, sporno mešanje je «predviđeno zakonom», u smislu člana 8 § 2 Konvencije.

ii. Legitimni cilj

99. Sud ne sumnja da, s namerom borbe protiv pranja novca i srodnih krivičnih dela, spornim mešanjem teži nekom od legitimnih ciljeva pobrojanih u drugom stavu člana 8: odbrana poretka i prevencija krivičnih dela. To uostalom i nije dovelo kontroverze među stranama.

100. Najzad, Sud podseća da je izvršavanje od strane države pravnih obaveza koje proističu iz njenog pristupanja Evropskoj Uniji od opšteg interesa (već navođeni slučaj *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi*, §§ 150-151).

iii. Nužnost

α) O primeni prezumpcije ekvivalencije zaštite

101. Vlada ukazuje da obaveze budnosti i prijavljivanja sumnje nametnute advokatima proističu iz preuzimanja evropskih direktiva koje preuzimanje je Francuska bila dužna da izvrši u skladu sa svojim pravnim obavezama koje proističu iz njenog pristupanja Evropskoj Uniji. Upućujući na već navođenu presudu *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi*, Vlada smatra da se mora zaključiti da je Francuska poštovala zahteve Konvencije samim tim što je samo izvršila te obaveze i što je utvrđeno da Evropska Unija osnovnim pravima pruža zaštitu ekvivalentnu zaštiti koju obezbeđuje Konvencija.

Opšta načela

102. Sud smatra da bi bilo u suprotnosti s ciljem i sa svrhom Konvencije da države ugovornice budu oslobođene svake odgovornosti prema

Konvenciji samim tim što izvršavaju obaveze koje za njih proističu iz njihovog članstva u nekoj međunarodnoj organizaciji na koju su prenele jedan deo svog suvereniteta: garancije predviđene Konvencijom bi inače bile ograničene diskreciono, a time su lišene svog obavezujućeg karaktera kao i svoje konkretne i efektivne prirode. Drugim rečima, države su i dalje odgovorne u odnosu na Konvenciju za mere koje preduzimaju izvršavanjem međunarodnih pravnih obaveza, uključujući i one koje proističu iz njihovog članstva nekoj međunarodnoj organizaciji na koju su prenele deo svog suvereniteta (već navođeni slučaj *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi*, § 154).

103. Međutim jednako je istina i da je Sud ocenio i da se mera preduzeta u okviru izvršavanja takvih obaveza mora smatrati opravdanom samim tim što je utvrđeno da predmetna organizacija obezbeđuje osnovnim pravima (s tim što taj pojam obuhvata kako suštinske garancije tako i mehanizme kontrole njihovog poštovanja) zaštitu koja je bar ekvivalentna - znači ne identična, ali «uporediva» – zaštitu koju obezbeđuje Konvencija (s tim što konstatovanje «ekvivalentne zaštite» tog tipa nije konačno : potrebno je da se to konstatovanje može preispitati u svetlu svake relevantne promene u zaštiti osnovnih prava). Ako se smatra da organizacija nudi sličnu ekvivalentnu zaštitu, treba zaključiti da države poštuju zahteve Konvencije kad samo izvršavaju pravne obaveze koje proističu iz njihovog članstva u organizaciji.

Države međutim ostaju u potpunosti odgovorne prema Konvenciji za sve akte koji ne proističu striktno iz njihovih međunarodnih pravnih obaveza, posebno kad su upotrebile neku mogućnost procenjivanja (već navođeni *M.S.S.*, § 338). Uostalom, ta prezumpcija se može preokrenuti u okviru nekog datog predmeta ukoliko se proceni da je zaštita prava garantovanih Konvencijom umanjena nekom očiglednom nedovoljnošću; u takvom slučaju, uloga Konvencije kao «instrumenta uspostavljanja evropskog javnog poretka» u oblasti ljudskih prava prevagnula bi nad interesom međunarodne saradnje (već navođeni slučaj *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi*, §§ 152-158 ; takođe videti, posebno, već navođeni *M.S.S.*, §§ 338-340).

104. Cilj te prezumpcije ekvivalentne zaštite jeste posebno da se izbegne da se neka država ugovornica nađe pred dilemom kad je u situaciji da se poziva na pravne obaveze koje joj se nameću zbog njenog članstva u nekoj međunarodnoj organizaciji koja nije pristupila Konvenciji, a na koju je ta država prenela deo svog suvereniteta, ako njena činjenja ili nečinjenja proističu iz tog članstva. Tom prezumpcijom se takođe teži određivanju slučajeva kad Sud može, u ime interesa međunarodne saradnje, da umanjiti intenzitet svoje kontrole poštovanja od strane država ugovornica obaveza koje proističu iz Konvencije, a što mu omogućava član 19 Konvencije. Iz tih ciljeva proističe da je Sud spreman na takav korak samo ako je pravima i garancijama čije poštovanje Sud obezbeđuje, obezbeđena kontrola uporediva s kontrolom koju bi Sud inače obavio. U suprotnom, država bi izbegla bilo kakvoj međunarodnoj kontroli kompatibilnosti svojih činjenja s obavezama iz Konvencije.

O zaštiti osnovnih prava koju obezbeđuje pravo Evropske Unije

105. Kad je reč o zaštiti osnovnih prava koja priznaje Evropska Unija, Sud je ocenio u presudi *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi* (već navođenoj, §§ 160-165) da je ona u načelu ekvivalentna zaštiti koju obezbeđuje Konvencija.

106. Da bi došao do tog zaključka, Sud je pre svega konstatovao da Evropska unija nudi ekvivalentnu zaštitu na planu suštinskih garancija ističući u tom pogledu da je, već u vreme činjenja, poštovanje osnovnih prava bilo uslov legalnosti komunitarnih akata i da se Sud pravde u znatnoj meri poziva na odredbe Konvencije i na praksu Suda kad je pristupao njihovom ocenjivanju (*Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi*, § 159). Tako je naročito od 1. decembra 2009, datuma stupanja na snagu izmenjenog člana 6 Ugovora o Evropskoj Uniji koji Povelji Evropske Unije o osnovnim pravima pridaje istu vrednost kao i sporazumi a kojim je predviđeno da osnovna prava garantovana Konvencijom, i kakva proističu iz ustavnih tradicija zajedničkih državama članicama, čine sastavni deo prava Unije kao opšta načela.

107. Sud se zatim pozabavio pitanjem da li isto važi i za mehanizam kontrole poštovanja osnovnih prava.

108. On je uočio u tom pogledu da pojedinci imaju tek jedan ograničen pristup Sudu pravde: za žalbe zbog nečinjenja (prvobitno predviđene članovima 169 i 170 Ugovora o Evropskoj Uniji) vrata su im zatvorena, a njihovo pravo na postupak poništenja ili na predstavku zbog neaktivnosti institucija (prvobitno predviđeno članovima 173 i 175 navedenog Ugovora) ograničen je, kao mogućnost pokretanja postupka za konstatovanje nezakonitosti (predviđen prvobitno članom 184 Ugovora), a nije im moguće ni da ulože žalbu protiv pojedinca (*Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi*, §§ 161-162).

109. Međutim da bi zaključio postojanje ekvivalentne zaštite i na tom planu, Sud je konstatovao da postupci koje pred Sudom pravde pokreću institucije Evropske Unije ili neka država članica predstavljaju značajnu kontrolu poštovanja normi Evropske Unije koja je od koristi pojedincima i da ovi potonji imaju mogućnost da se obrate Sudu pravde zahtevom za obeštećenje zasnovanim na neugovornoj odgovornosti institucija (prvobitno predviđen članom 184 navedenog Ugovora) (*Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi*, § 163).

110. Osim toga Sud je konstatovao da upravo posredstvom nacionalnih sudova sistem Evropske Unije obezbeđuje pojedincima mogućnost da se ustanovi da je neka država članica ili neki pojedinac prekršio pravo Evropske Unije.

Sud je u tom smislu primetio da je izvesnim odredbama Ugovora o Evropskoj Uniji od samog početka bila predviđena jedna dodatna uloga domaćih sudova u okviru mehanizama komunitarne kontrole, i to (prema prvobitnoj kodifikaciji) članovi 189 (pojam neposredne primenljivosti) i 177 (postupak tumačenja od strane Suda pravde), i da je njihova uloga u primeni

komunotarnog prava i garancija u oblasti osnovnih prava proširena razradom od strane Suda pravde značajnih pojmova kao što su primat komunotarnog prava, neposredni efekat, posredni efekat i odgovornost države.

Zatim je primetio da se kontrola od strane Suda pravde primene prava Evropske Unije od strane domaćih sudova, uključujući i garancije osnovnih prava, odvija preko postupka tumačenja od strane Suda pravde (prvobitno predviđenog članom 177 navedenog Ugovora), u okviru kojeg strane u domaćem postupku imaju pravo da stavljaju primedbe. U tom smislu je Sud istakao da, iako se Sud pravde ograničava na pružanje odgovora na pitanja tumačenja ili valjanosti koje postavi domaći sud, njegov odgovor često ima odlučujući efekat na ishod domaćeg postupka, primetivši da je takav bio slučaj u okviru predmeta *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi* (§ 164).

111. Tako, iako je pristup pojedinaca Sudu pravde mnogo uži nego pristup Sudu koji im je otvoren članom 34 Konvencije, Sud prihvata da, uzet u celini, mehanizam kontrole koji predviđa pravo Evropske Unije obezbeđuje zaštitu uporedivu sa zaštitom koju obezbeđuje Konvencija. Prvo, zato što pojedinci imaju u svoju korist kontrolu normi Evropske Unije koja se odvija preko pravnih lekova koje koriste države članice i institucije Evropske Unije pred Sudom pravde. Drugo, zato što imaju mogućnost da se konstatuje propust u poštovanju komunotarnog prava neke države obraćanjem domaćim sudovima, tako što se kontrola Suda pravde tada obavlja preko postupaka traženja tumačenja od Suda pravde, koje pokreću ti sudovi.

O pitanju primene u konkretnom slučaju prezumpcije ekvivalentne zaštite

112. Ovaj slučaj se razlikuje od slučaja *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi* i to iz dva razloga.

113. Pre svega zato što u ovom potonjem slučaju, s obzirom da je reč o jednom pravilniku koji je kao takav neposredno primenljiv od strane država članica u svim svojim elementima, Irska nije raspolagala nikakvim manevarskim prostorom u izvršavanju obaveza koje proističu iz njenog članstva u Evropskoj Uniji.

U konkretnom slučaju, radilo se o sprovođenju od strane Francuske direktiva koje obavezuju države članice u pogledu rezultata koji treba postići, ali im ostavljaju izbor sredstava i forme. Pitanje da li je u izvršavanju svojih obaveza koje proističu iz njenog članstva u Evropskoj Uniji, Francuska raspolagala manevarskim prostorom koji bi mogao da bude prepreka za primenu prezumpcije ekvivalentne zaštite, nije dakle potpuno lišena relevantnosti.

114. Najzad i naročito, u slučaju *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi*, mehanizam kontrole predviđen pravom Evropske unije bio je u potpunosti u igri. Irski Vrhovni sud se naime obratio Sudu pravde pitanjem o tumačenju, a taj sud se izjasnio u tom kontekstu o

tvrđenju da je prekršeno pravo svojine kojim se podnosilac predstavke zatim obratila Sudu.

Nasuprot tome, u ovom konkretnom slučaju, Državni savet je odbacio zahtev podnosioca predstavke da se od Suda pravde zatraži mišljenje o kompatibilnosti obaveze advokata da prijavljuju sumnju sa članom 8 Konvencije, a da to pitanje nije prethodno bilo rešavano od strane Suda pravde ni prilikom tumačenja u nekom drugom slučaju, niti prilikom korišćenja nekog od ranije navedenih pravnih lekova otvorenih za države članice i za institucije Evropske Unije. Sud naime primećuje da u njenoj već navodenoj presudi *Ordre des barreaux francophones et germanophone et autres* (gornji stavovi 27-2), Sud pravde razmatrao kompatibilnost obaveze advokata da prijavljuju sumnju samo u pogledu zahteva iz prava na pravično suđenje iz člana 6 Konvencije. Tako se on izjasnio samo imajući u vidu samo pravo advokatovog klijenta. A ako se posmatra iz ugla člana 8 Konvencije, pitanje je drugačije: tada su u pitanju ne samo prava advokatovog klijenta, već i samog advokata, kako je to ilustrovano u presudama *Kopp c. Suisse* (25. mart 1998, *Recueil des arrêts et décisions* 1998-II), već navođeni slučaj *André i Wieser et Bicos Beteiligungen GmbH c. Autriche* (n° 74336/01, CEDH/ECHR 2007-IV), koje se odnose na telefonsko prisluškivanje, odnosno na pretres advokatske kancelarije u okviru postupka protiv preduzeća klijenta i na zaplenu informatičkih podataka.

115. Tako, Sud mora da konstatuje da, s obzirom na odluku Državnog saveta da se ne obrati Sudu pravde za tumačenje, i da Sud pravde nije ranije razmatrao pitanje u vezi s pravima zaštićenim Konvencijom, a u vezi s kojima je Državni savet trebalo da se izjasni, Državni savet se izjasnio a da relevantni međunarodni mehanizam kontrole poštovanja osnovnih prava, koji je u načelu ekvivalentan mehanizmu Konvencije, nije bio u prilici da razvije sve svoje potencijale. S obzirom na taj izbor i na značaj pokrenutog pitanja, nema načina da se primeni prezumpcija ekvivalentne zaštite.

116. Stoga je na Sudu da se izjasni o nužnosti spornog mešanja u smislu člana 8 Konvencije.

β) Ocena Suda

117. U tom pogledu Sud podseća da je u više navrata razmatrao optužbe koje su iznosili advokati na planu člana 8 Konvencije u kontekstu bavljenja svojom profesijom. Tako se Sud izjašnjavao o kompatibilnosti te odredbe o pretresima i zaplenama u kancelariji ili u domu nekog advokata (navođeni slučaj *Niemietz; Roemen et Schmit c. Luxembourg*, n° 51772/99, CEDH 2003-IV ; *Sallinen et autres c. Finlande*, n° 50882/99, 27. septembar 2005 ; već navođeni slučaj *André et autre*;; već navođeni slučaj *Xavier Da Silveira*), presretanja prepiske između advokata i njegovog klijenta (*Schönenberger et Durmaz c. Suisse*, 20. jun 1988, serija A n° 137), prisluškivanja telefonske linije advokata (navođeni slučaj *Kopp*) odnosno presretanja i zaplena elektronski pohranjenih podataka u advokatskoj

kancelariji (već navođeni slučajevi *Sallinen et autres et Wieser et Bicos Beteiligungen GmbH*).

Sud je istakao u tom kontekstu da u skladu sa članom 8 Konvencije prepiska između advokata i njegovog klijenta, kakva god bila njena svrha (uključujući i strogo profesionalnu: navođeni slučaj *Niemietz*, § 32), uživa privilegovan status u pogledu poverljivosti (*Campbell c. Royaume-Uni*, 25. mart 1992, §§ 46-48, serija A n° 233 ; videti i, posebno, *Ekinci et Akalin c. Turquie*, n° 77097/01, 30. januar 2007, § 47 ; to važi, kao što je prethodno naznačeno, za sve oblike komunikacije između advokata i njihovih klijenata). Sud je osim toga istakao da «pridaje poseban značaj riziku od ugrožavanja profesionalne tajne advokata jer se to može odraziti na pravilno funkcionisanje pravde» (navođeni slučaj *Wieser et Bicos*, §§ 65-66 ; videti takođe već navođene slučajeve, *Niemietz*, § 37, i *André*, § 41) i da na profesionalnoj tajni počiva odnos poverenja između advokata i njegovog klijenta (navođeni slučajevi *André*, § 41, i *Xavier da Silveira*, § 36).

118. Iz toga proističe da, iako se članom 8 štiti poverljivost svekolike «komunikacije» između pojedinaca, taj član obezbeđuje pojačanu zaštitu komunikaciji između advokata i njihovih klijenata. To se opravdava činjenicom da je advokatima poveren jedan suštinski zadatak u demokratskom društvu: odbrana lica pred sudom. A advokat ne može valjano obavljati taj suštinski zadatak ako ne može onima čiju odbranu obezbeđuje da garantuje da će njihova komunikacija biti poverljiva. Tu je u pitanju njihov međusobni odnos poverenja, neophodan za obavljanje tog zadatka. Od njega zavisi osim toga, posredno ali nužno, poštovanje prava lica na pravično suđenje, posebno u tom smislu što podrazumeva pravo svakog «optuženog» da ne doprinosi sopstvenom optuživanju.

119. Ta pojačana zaštita koju član 8 obezbeđuje poverljivosti komunikacije između advokata i njihovih klijenata i razlozi na kojima je ona zasnovana, dovode Sud do zaključka da je, posmatrana iz tog ugla, profesionalna tajna advokata – koja ipak podrazumeva pre svega njihove obaveze – specifično zaštićena tom odredbom.

120. Pitanje pred kojim se ud nalazi jeste da li, onako kako se sprovodi u Francuskoj i pod izgovorom težnje legitimnom cilju, obaveza prijavljivanja sumnje na nesrazmeran način ugrožava tako shvaćenu profesionalnu tajnu advokata.

U tom pogledu Sud podseća da pojam nužnosti, u smislu člana 8 Konvencije, podrazumeva postojanje neke imperativne društvene potrebe i, posebno, srazmeru mešanja u odnosu na legitimni cilj kome se teži (videti, između ostalih, navođeni slučaj *Campbell*, § 44).

121. La Sud ističe da je, u svom rešenju od 23. jula 2010. (gornji stav 17), a pošto je prihvatio da se članom 8 Konvencije štiti «suštinsko pravo na profesionalnu tajnu», Državni savet ocenio da obaveza advokata da prijavljuju sumnju ne predstavlja preterano ugrožavanje tog prava. Do tog zaključka je došao imajući u vidu opšti interes borbe protiv pranja novca i garancije koju predstavlja isključivanje iz polja primene te odredbe onih informacija koje advokat dobije spontano ili na zahtev prilikom obavljanja

svoje pravosudne aktivnosti, kao i onih informacija koje spontano ili na traženje dobije u okviru pravnog savetovanja (uz jedinu rezervu, za ovaj potonji tip informacija, onih slučajeva gde pravni savetnik učestvuje u aktivnostima pranja novca i kad advokat zna da njegov klijent želi da dobije pravne savete u cilju pranja novca).

122. Sud ne vidi ništa što bi se moglo dodati tom rezonovanju.

123. Izvesno je, kako je već naznačeno, da profesionalna tajna advokata ima veliki značaj kako za advokata i njegovog klijenta, tako i za pravilno funkcionisanje pravde. Reč je nesumnjivo o jednom od suštinskih načela na kojima počiva organizacija pravde u demokratskom društvu. Ono međutim nije nedodirljivo, a Sud je već bio u prilici da presudi da se to pravo može povući u drugi plan pred pravom advokata na slobodu izražavanja (*Mor c. France*, n° 28198/09, 15. decembar 2011). Osim toga, potrebno je značaj tog prava uravnotežiti sa značajem koji za države ima borba protiv pranja novca proisteklog od krivičnih dela, koji bi mogao da služi finansiranju nezakonitog prometa psihoaktivnih supstanci ili međunarodnog terorizma (*Grifhorst c. France*, n° 28336/02, § 93, 26. februar 2009). Sud ističe u tom pogledu da evropske direktive koje predstavljaju osnovu obaveze prijavljivanja sumnje koju podnosilac predstavke dovodi u pitanje čine sastavni deo međunarodnog instrumentarija čiji je zajednički cilj prevencija aktivnosti koje predstavljaju ozbiljnu pretnju demokratiji (videti posebno već navođene preporuke FATF i konvenciju Saveta Evrope od 16. maja 2005. o pranju, otkrivanju, zapleni i oduzimanju prihoda od krivičnih dela i o finansiranju terorizma; gornji stavovi 18-19).

124. Što se tiče argumenta podnosioca predstavke po kome takva obaveza nije nužna s obzirom da bi se advokat koji bi bio umešan u neku operaciju pranja novca u svakom slučaju našao na udaru krivičnog gonjenja, Sud je i taj argument imao u vidu. On međutim smatra da se tim argumentom ne može poništiti izbor neke države ili grupe država da nekim represivnim odredbama koje već imaju dodaju i određeni specifično preventivni mehanizam.

125. Osim toga Sud prima k znanju i statističke podatke koje objavljuje Tracfin a na koje se poziva podnosilac predstavke i ističe posebno da su, od ukupno 20.252 informacije koje je Tracfin dobio, od čega 19.208 sumnji koje su prijavili profesionalci, samo 5.132 informacije bile predmet produbljene analize, a da je njih samo 404 prosleđeno tužilaštvu, od koji se ne više od stotinak odnosilo na pranje novca ili na finansiranje terorizma. Podnosilac predstavke iz toga donosi zaključak o neefikasnosti sistema i prema tome i o odsustvu nužnosti osporavanog mešanja. To međutim nije ubedljivo za Sud. Sud ne vidi kakva bi se pouka mogla izvući iz tih brojki u konkretnom slučaju s obzirom da iz izveštaja o aktivnostima Tracfin-a za 2010. godinu proističe da ni jedna od tih 19.208 prijava sumnji nije potekla od nekog advokata. Sud ističe da naprotiv taj izveštaj upućuje na pozitivno ocenjivanje tih rezultata i ističe da je FATF ocenila da je francuski mehanizam borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma jedan od najuspešnijih na svetu. Sud primećuje osim toga i da teza podnosioca predstavke ne uočava odvrćući efekat koji takva odredba može imati.

126. Najzad, i naročito, za Sud su dva elementa odlučujuća u oceni srazmere spornog mešanja.

127. Reč je pre svega o činjenici da su advokati, kako je već prethodno naznačeno i istaknuto od strane Državnog saveta, u obavezi prijavljivanja sumnje samo u dva slučaja. Prvo, kada u okviru svoje profesionalne aktivnosti učestvuju u ime i za račun svog klijenta u finansijskim transakcijama ili u transakcijama nepokretnosti ili kad deluju u svojstvu fiducijara. Drugo, kada, i dalje u okviru svojih profesionalnih aktivnosti, pomažu klijentu u pripremanju ili u realizaciji transakcija u vezi nekih određenih operacija: kupoprodaje nekretnina ili osnovnih sredstava; upravljanja sredstvima, hartijama od vrednosti ili drugom klijentovom aktivom; otvaranja bankovnih računa, štednih računa ili računa za deponovanje hartija od vrednosti odnosno ugovora o osiguranju; organizovanja uplate neophodnih učešća u osnivanje preduzeća; osnivanja, poslovanja ili upravljanja preduzećima; osnivanja, poslovanja ili upravljanja fiducijama ili bilo kojim drugim sličnim strukturama; osnivanja ili upravljanja fondacijskim sredstvima. Obaveza prijavljivanja sumnje odnosi se, dakle, samo na aktivnosti odvojene od misije odbrane koja se poverava advokatima, slične onim aktivnostima koje obavljaju i drugi profesionalci pod tom istom obavezom.

Osim toga, u monetarnom i finansijskom zakoniku izričito je istaknuto da advokati nisu u toj obavezi kad je predmetna aktivnost «vezana za neki sudski postupak, bilo da su spontano ili na traženje informacije dobijene pre, u toku ili nakon tog postupka, uključujući i u okviru davanja saveta o pokretanju ili izbegavanju takvog postupka, kao ni kada daju pravne savete, osim kad se oni daju u cilju pranja novca ili finansiranja terorizma» (članovi L. 561-3 monetarnog i finansijskog zakonika; gornji stav 32).

128. Dakle obaveza prijavljivanja sumnje ne zadire u samu suštinu misije odbrane koja, kako je već naznačeno, predstavlja temelj profesionalne tajne advokata.

129. Radi se zatim o činjenici da se zakonom uspostavlja jedan zaštitni filter profesionalne tajne: advokati svoje prijave ne dostavljaju direktno Tracfin-u, već, u zavisnosti od slučaja, predsedniku advokatskog reda pri Državnom savetu i pri Kasacionom sudu ili predsedniku advokatske komore u koju su upisani. Može se smatrati da na tom stadijumu, budući da je podeljena s profesionalcem koji je u obavezi poštovanja istih deontoloških pravila već je i izabran od svojih kolega da bi obezbedio njihovo poštovanje, profesionalna tajna nije ugrožena. Predsednik advokatskog reda pri Državnom savetu i pri Kasacionom sudu, ili predsednik advokatske komore, koji je više nego bilo ko drugi kvalifikovan da ocenjuje šta jeste ili nije pokriveno profesionalnom tajnom, prijavu sumnje prosleđuju zatim Tracfin-u tek pošto se uvere da su za to ispunjeni uslovi utvrđeni članom L. 561-3 monetarnog i finansijskog zakonika (član L. 561-17 istog zakonika; gornji stav 3). Vlada ističe u tom pogledu da ovi ne dostavljaju te prijave ako smatraju da ne postoji sumnja da je reč o pranju novca ili ako se pokaže da je odnosni advokat pogrešno zaključio da mora da dostavi informacije

dobijene prilikom aktivnosti koje su isključene iz polja obaveze prijavljivanja sumnje.

130. Sud je uostalom već bio u prilici da istakne garanciju koju predstavlja intervencija predsednika advokatske komore kad je u pitanju zaštita profesionalne tajne advokata. Tako je Sud specifično istakao u presudi *André et autres* da Konvencija ne predstavlja prepreku za unutrašnje pravo da predvidi mogućnost pretresa neke advokatske kancelarije ukoliko u tu svrhu predvidi posebne garancije; i šire, Sud je istakao da, uz rezervu strogo ograničenih slučajeva, njime nije zabranjeno da se advokatima nametne izvestan broj obaveza koje bi se mogle odnositi na njihove odnose s klijentima, posebno u slučaju razumnih indicija o učestvovanju advokata u nekom krivičnom delu i u okviru borbe protiv pranja novca. On je zatim u tom smislu uzeo u obzir da je poseta prebivalištu obavljena u prisustvu predsednika advokatske komore, videći u tome «posebnu garanciju postupka» (§§ 42-43). Sud je na sličan način istakao u već navodenoj presudi *Roemen et Schmit* (§ 69) da je pretres u advokatskoj kancelariji o kome je reč izvršen uz «posebne proceduralne garancije», među kojima je i prisustvo predsednika advokatske komore. Najzad, u već navođenom slučaju *Xavier da Silveira* (videti posebno §§ 37 i 43), Sud je zaključio da je bilo kršenja člana 8 s obrazloženjem da advokat čiji je dom bio predmet pretresa nije uživao tu garanciju.

131. S obzirom na prethodno, Sud smatra da, onakva kakva se sprovodi u Francuskoj, i s obzirom na legitimni cilj kome se teži, i na njen poseban značaj u demokratskom društvu, obaveza prijavljivanja sumnje ne predstavlja nesrazmerno ugrožavanje profesionalne tajne advokata.

132. Stoga, nema kršenja člana 8 Konvencije.

II. O OSTALIM NAVODNIM KRŠENJIMA

133. Podnosilac predstavke se žali na činjenicu da strukovnim pravilnikom od 12. jula 2007. nisu dovoljno definisane obaveze nametnute advokatima uz pretnju disciplinskih sankcija, s obzirom da upućuje na opšte i neodređene pojmove kao što su «prijavljivanje sumnje» i obaveza «budnosti». Videći u tome prenebregavanje načela pravne sigurnosti, ističe da se time krši član 7 Konvencije.

Sud podseća da se članom 7 zabranjuje retroaktivna primena krivičnog prava na štetu optuženog, i potvrđuje, uopšte, načelo zakonitosti dela i kazni, kao i načelo koje ne dozvoljava ekstenzivnu primenu krivičnog zakona na štetu optuženog, iz čega proističe da «delo mora biti jasno definisano zakonom» (*Kokkinakis c. Grèce* od 25. maja 1993, serija § 52, A n° 260-A). On se primenjuje samo u kontekstu «krivičnih» postupaka, u smislu konvencije, koji se okončavaju «osuđujućom presudom» ili izricanjem neke «kazne». A, uz pretpostavku da se disciplinska instanca do koje može dovesti nepoštovanje strukovnog pravilnika od 12. jula 2007. može smatrati za «krivičnu» u smislu Konvencije, Sud smatra da podnosilac predstavke nije bio predmet takvog postupka. Tako, u svakom slučaju, on ne može tvrditi da je žrtva kršenja člana 7 na koje se žali. Taj deo predstavke je

stoga nekompatibilan *ratione personae* s odredbama Konvencije i mora biti odbačen primenom njenog člana 35 §§ 3 (a) i 4 .

134. Pozivajući se na član Konvencije, podnosilac predstavke se žali na činjenicu da je obaveza nametnuta advokatima da prijavljuju svoje «sumnje» u vezi s eventualnim nezakonitim aktivnostima klijenata nekompatibilna s pravom ovih potonjih da se ne samooptužuju i sa prezumpcijom nevinosti koju ovi moraju uživati.

Sud konstatuje da se podnosilac predstavke žali na kršenje prava drugih. On dakle ne može tvrditi za sebe da ima svojstvo žrtve u smislu člana 34 Konvencije. Taj deo predstavke je stoga nekompatibilan *ratione personae* s odredbama Konvencije i mora biti odbačen primenom njenog 35 §§ 3 (a) et 4.

IZ TIH RAZLOGA, SUD JEDNOGLASNO

1. *Proglašava* predstavku prihvatljivom u vezi s optužbama na osnovu člana 8 Konvencije i neprihvatljivom za ostatak;
2. *Izriče* da nije bilo kršenja člana 8 Konvencije.

Sačinjeno na francuskom, a zatim saopšteno na javnom pretresu u Palati ljudskih prava, u Strazburu, 6. decembra 2012.

Klaudija Vesterdik
Sekretarka veća

Din Spilman
Predesednik

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2013.

Zvanični jezici Evropskog suda za ljudska prava su engleski i francuski. Ovaj prevod je nastao uz podršku Fiducijarnog fonda za ljudska prava Saveta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Tekst prevoda ne obavezuje Sud, niti Sud snosi bilo kakvu odgovornost za njegov kvalitet. Prevod može biti preuzet iz baze podataka predmeta Evropskog suda za ljudska prava HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili iz kakve druge baze podataka sa kojom je Sud podelio ovaj prevod. Tekst može biti preštampan u nekomercijalne svrhe pod uslovom da se tačno naznači puni naziv predmeta, uz gore navedeno obaveštenje o autorskom pravu i uz pozivanje na Fiducijarni fond za ljudska prava Saveta Evrope. Ako nameravate da bilo koji deo ovog prevoda iskoristite u komercijalne svrhe, molimo vas da se prethodno obratite na adresu publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2013.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2013.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echre.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à l'adresse suivante: publishing@echr.coe.int.